

TARTU ÜLIKOOL
HUMANITAARTEADUSTE JA KUNSTIDE VALDKOND
EESTI JA ÜLDKEELETEADUSE INSTITUUT
SOOME-UGRI OSAKOND

Ellika Eero

REAALIDE TÕLKIMINE INGLISE-SOOME KEELE SUUNAL
J. K. ROWLINGU TEOSE „HARRY POTTER AND THE PHILOSOPHER’S
STONE“ JA SELLE TÕLKE „HARRY POTTER JA VIISASTEN KIVI“ NÄITEL

Bakalaureusetöö

Juhendaja Tiina Nahkola

Tartu 2020

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Tõlkimine ja strateegiad.....	6
1.1. Pärisnimede tõlkimine	9
1.2. Žanri mõjutused	11
2. Analüüs: isikunimed	12
2.1. Peategelased.....	12
2.2. Kõrvaltegelased	13
2.3. Loomad	22
2.4. Kokkuvõte peatükist 2	24
3. Analüüs: tegevuspaigad	25
3.1. Kokkuvõte peatükist 3	31
4. Analüüs: võlumaailm	31
4.1. Hogwarts.....	32
4.2. Quidditch	34
4.3. Raha	36
4.4. Objektid	37
4.5. Loitsud	38
4.6. Kokkuvõte peatükist 4	40
Kokkuvõte	41
Kirjandus	46
Reaalioiden käntäminen englannista suomeksi J. K. Rowlingin teoksessa „Harry Potter and the philosopher’s stone“ ja sen käännöksessä „Harry Potter ja viisasten kivi“ Tiivistelmä.....	50

Sissejuhatus

Uurimistöö käsitleb tõlkeprobleeme. Täpsemalt keskendub autor inglise-soome keele suunal tekkivatele probleemidele tõlkimises. Tõlkeprobleemidena käsitleb autor reaale, sest selle nimetuse alla koonduvad ühe kultuuri kõige väärtuslikumad, aga samas teistele rahvastele võõramad nähtused ja nimed. Termin pärineb ladinakeelsest sõnast *realis* 'tõeline'. Sider Florin (1993: 123) nimetab reaale sõnadeks ja väljenditeks, mis kannavad endas mõnda ideed või tähendust. Need on seotud ühe rahva eluviisi, kultuuri, ajaloo ja sotsiaalse olustikuga, mis on võõrad teisele rahvale. Uuriija soovib leida kõige sagedasemad probleemid reaalide, eriti pärisnimede tõlkimisel ning kuidas tõlkijad neid lahendavad. Autor keskendub töös eelkõige pärisnimede tõlkimise uurimisele. Huvi tõlkeprobleemide vastu tuleneb autori enda lugemiskogemusest, eelkõige ilukirjandusest. Töö kirjutaja on märganud, et peale algkeelse teose lugemist on tõlke lugemine keerulisem. Tõlkes on tekst osadel juhtudel konarlikum ja kaduma on läinud kirjaniku stiil ning varjatud peensused. Keelevalikul lähtuti ingliskeelsete teoste populaarsusest Soomes, olles lähtekeelena esimesel kohal (Holstikko 2013).

Autor valis teema lähtudes isiklikust huvist raamatute, täpsemalt Harry Potteri maailma vastu. J. K. Rowlingu loodud võlumaailm on üle 20 aasta inspireerinud miljoneid noori ja vanu lugejaid. Raamatuid on tõlgitud 80 keelde, nende hulgas ka soome ja eesti keelde. (Biography) J. K. Rowling on loonud maailma, kus põimuvad eri kultuurid ja keeled, rääkides universaalsetest tunnetest. Autori huvi selle maailma vastu tekitas soovi uurida tõlget keeles, mis lähtub tema erialast.

Töö eesmärk on tutvuda „Harry Potter and the philosopher’s stone“ („Harry Potter ja tarkade kivi“) tõlkega soome keeles ning keskenduda kultuurispetsiifiliste joonte tõlkelahendustele ja -probleemidele. Kultuurispetsiifilised jooned võivad olla ühe rahvuse, näiteks inglise, kultuuri killud, aga ka kirjaniku loodud fantaasiamaailma osad. Selles töös keskendutakse just fantaasiamaailma reaalidele. Tähelepanu pööratakse teose žanrile ja selle võimalikele mõjutustele tõlkimisel. Autor soovib leida vastuseid järgnevatele küsimustele:

- milliseid strateegiaid tõlkija rakendab reaaside tõlkimisel;
- kas tõlkija võtted on lähedasemad Rune Ingo (1990) või Ritva Leppihalme (2011) strateegiatele ning millised nendest on kõige soositumad;
- kas tõlkija loob täielikult uusi vasteid sihtkeelde või tõlgib ta kõik reaamid strateegia alusel?

Uurimistöö materjalina kasutatakse J. K. Rowlingu teost „Harry Potter and the philosopher’s stone“ (1997) ja Jaana Kapari tõlget „Harry Potter ja viisasten kivi“ (1998). Raamatud valis autor lähtudes huvist kirjaniku ja tema teoste vastu. Sarjast valiti analüüsimiseks esimene osa, sest seal kirjeldatakse palju võlumaailma ning sellega kaasnevaid nähtusi ja inimesi. Raamat annab sellisel juhul hulgaliselt informatsiooni ja uurimisainest, mis on piisav bakalaureusetöö läbiviimiseks. Samuti arvates, et fantaasiakirjanduse näitel koguneb enam uurimismaterjali ehk reaale kui näiteks krimikirjanduse varal. Kirjeldatud mõtteviisile tugines autor enda lugemiskogemuse põhjal. Teostest otsitakse välja reaamid ning keskendutakse just pärisnimedele. Töös jaotuvad pärisnimed isikunimedeks, tegevuspaiga nimedeks ja võlumaailmaga seotud nimedeks ning nimetusteks (näiteks objektid ja loitsud). Materjalina kasutatakse kas osaliselt või täielikult tõlgitud nimesid. Ainestiku kogumisel ei arvestata tõlkimata jäetud nimesid/nimetusi, näiteks nimesid nagu Harry Potter ja Ronald Weasley, küll aga analüüsitakse ingl Sirius Black’i ja soome Sirius Musta (laensõna ja sõnasõnaline tõlge). Uurimistöös kasutatakse erinevaid internetiallikaid, näiteks veebipõhist etümoloogiasõnastikku.

Tõlke autor on Jaana Kapari, kes on nüüdseks tegelenud tõlkimisega üle 30 aasta. Tõlkija haridust Kaparil ei ole, aga armastus raamatute vastu viis ta sellele teele. Hetkel, kui talle pakuti võimalust tõlkida raamat „Harry Potter and the philosopher’s stone“, oli ta tõlkimisega tegelenud kümme aastat ning pakkumise otsustas ta vastu võtta, kuna teos tundus hea ja eriline. (Spännäri 2019) Nüüdseks on Kapari tõlkinud kogu sarja raamatud (7 tükki) ja lisaks ka 2016. aastal ilmunud näidendi, mis on jätk Harry Potteri loole. 2008.

aastal avaldas Jaana Kapari raamatu „Pollomuhku ja Posityyhtynen“¹, kus ta räägib lähemalt Harry Potteri tõlkimisest.

Varasemalt on tehtud erinevaid uurimistöid kultuurispetsiifilistest elementidest ehk reaalist ja ulmekirjanduse žanritest. Reaalide uurimisel on keskendunud peamiselt ilukirjanduslikele romaanidele ja seal esinevatele pärisnimedele. Relevantseid töid on autor oma analüüsis ka kasutanud. Anne-Maaret Vilén (2009) on oma magistrیتöös käsitlenud reaalide tõlkimist inglise-soome ja inglise-saksa keele suunal. Uuriija on aluseks võtnud samuti J. K. Rowlingu teose „Harry Potter and the philosopher’s stone“ teose. Uuritud on pärisnimesid ja materjalina on kasutatud nii tõlgitud kui ka tõlkimata nimesid. Töös on tähelepanu pööratud ka kvantitatiivsele poolele. Essi Lindgren (2007) on magistrیتöös keskendunud pärisnimedele inglise-soome ja inglise-hispaania keele suunal, võttes aluseks sarja neli esimest raamatut. Marianne Vainio (2006) on magistrیتöös uurinud isikunimesid esimese teose põhjal inglise-soome keele suunal. Saana Kosunen (2015) on magistrیتöös kirjutanud esimese nelja raamatu inglise-soome ja inglise-prantsuse keele võrdlusest. Keskendatud on isikunimedele. Pelle Tuulik (2016) on oma magistrیتöös keskendunud teaduslikule fantastikale ja selle tõlkimisele. Aluseks on võetud Hannu Rajaniemi teos „Kvantvaras“. Tutvustatakse žanri olemust ja uuritakse sõnavara ning selle tõlkimise võimalusi.

Uurimistöös koosneb neljast peatükist. Esimeses peatükis tutvustatakse tõlkeprobleeme lähedamalt, keskendudes erinevatele strateegiatele ja reaalistele. Teises peatükis alustatakse analüüsimisega ning tähelepanu pööratakse isikunimedele. Kolmandas peatükis analüüsitakse tegevuspaikaid. Neljandas peatükis keskendub autor üldisematele võlumaailmale omastele ilmingutele. Viimasena tehakse kokkuvõtteid ja järeldusi.

J. K. Rowlingu teose „Harry Potter ja philosopher’s stone“ tsitaatide tõlkimisel on kasutatud tekstisiseselt Krista Kauri poolt loodud eestikeelset tõlget (2005). Viitesse on märgitud algkeelne tsitaat ja sellele on lisatud originaalteose autor ning leheküljenumber.

¹ Antud töös ei ole raamatut kasutatud, kuna autoril puudus ligipääs teosele. Küll aga on autor kasutanud magistrیتööd (Vilén 2009), mille üks allikatest on Kapari teos.

1. Tõlkimine ja strateegiad

Tõlkimine on sild kahe maailma, kahe kultuuri, kahe keele vahel. Tõlkija töö on leida tasakaal säilitamiseks olemasolevat ning luua teos uuesti uues keeles. Seda võib teha mitmel moel. Põhilised muutused on vormilised, semantilised või pragmaatilised (Ingo 1990: 199). Tõlkimisel võib järgida erinevaid strateegiaid. Rune Ingo pakutud süsteem hõlmab seitset tõlkeviisi (Ingo 1990: 210-217):

- laensõna (soome *suora laina*) tähendab lähtekeele sõna ülevõtmist muutumatul kujul (nt soome keeles kasutatav prantsuskeelne *entrée*); vanemate laensõnade jaotus on tsitaatlaen (soome *sitaattilaina*), pärislaen (soome *erikoislaina*) ja üldine laen (soome *yleislaina*), nende vahe sõltub sellest, millisel määral sõna on kohandatud soome keelde;
- tõlkelaenu (soome *käännöslaina*) kasutatakse liitsõnade puhul, kus rakendatakse sõnasõnalist tõlget eeldusel, et sihtkeele lugeja sellest aru saab (sihtkeeles ei pruugi tuletatud nimetus kasutusel olla) (nt soome *isoisä* – sks *Grossvater*);
- sõnasõnaline tõlge (soome *suora käännös*) tähendab otsetõlget, kus mõlemas keeles on nähtus olemas ja varieerumist ei esine (nt soome *vesi* – ingl *water*);
- transpositsiooni (soome *transpositio*) kasutamisel muudetakse tõlgitava sõnaklassi, aga sellega ei muudeta nähtuse tähendust (nt soome *olimme yhtäkaa opiskelemassa* – ingl *we were classmates*);
- modulatsiooni (soome *modulaatio*) puhul tõlgitakse nähtus läbi vaatepunkti vahetuse ehk juhatakse tõlkesõnaga tähelepanu vaadeldava teisele omadusele (nt soome *lastentuoli* – ingl *high chair*);
- ekvivalentsust (soome *ekvivalenssi*) rakendatakse tavaliselt kõnekäändude, vanasõnade, idioomide ja kollokatsioonide tõlkimisel, kasutades sihtkeeles olevat vastet lähtekeele väljendile (nt soome *Voi!* – ingl *Oh!*);

- kohandamise (soome *adaptaatio*) korral leitakse analoogne vaste sihtkeeles, mis oleks sihtkultuurile tuttav (nt soome *votka* – jpn *sake*).

Selles uurimistöös keskendutakse reaaside tõlkimisele, millel on kaks peamist tõlkimissuunda: kodustamine ja võõrandamine. Kodustamine tähendab seda, et lähtekeelest pärinev tekst mugandatakse sihtkeele kultuurile. Võõrad kohad muudetakse omaks või asendatakse omaga, mõni osa võidakse üldse välja jätta. Võõrandamine tähendab aga algteksti samaks jätmist, sealhulgas osad, mis on sihtkeelele võõrad. Sellega säilitatakse algteksti omapära. (Buncler 2017: 125) Samas võib tõlkimist mingil tasemel alati pidada kodustamiseks, sest tekst muudetakse võõrast keelest emakeelseks (Kosunen 2015: 33). Üldiselt leiab hästi tõlgitud teos aga tasakaalu mõlema osa vahel, olles arusaadav lugejale ja jäädes truuks originaaltekstile.

Tõlkimissüsteemis on eraldi tähelepanu pööratud reaasidele, millele on loodud ka oma strateegiaid. Ühe meetodi autor on Ritva Leppihalme, kelle strateegia on valitud võrdluseks Rune Ingo viisile. Leppihalme (2011: 129) on jaganud tõlkeviisid seitsmeks:

- otseülekanne (ingl *direct transfer*) tähendab võõrkeelse nähtuse ületoomist sihtkeelde väikeste või olematute muudatustega kirja- või kirjutatakse sõna kursiivkirjas (nt pr *brioche* soome keeles);
- tõkelaen (ingl *calque/word-for-word*) tähendab sõna, mis tõlgitakse sõnasõnaliselt sihtkeelde (nt soome *potkukelkka* – ingl *kick sled*);
- kultuurilise kohandamise (ingl *cultural adaptation*) puhul kasutatakse reaaside asendusel kultuurilist analoogiat (nt *õlle* asemel *limonaad*, kui sihtkultuuris ei soosita alkoholi tarbimist);
- hüperonüümiga (ingl *superordinate term*) muudetakse lähtekultuuri objekt tuntavaks sihtkultuurile ülemmõistega (nt asendades *Oreo* küpsisega);
- eksplikatsioon (ingl *explicitation*) kirjeldab reaale ise laienduse abil (nt *Toonela* seletatakse tekstis lahti: *Toonela, surnute maa*);

- lisandus (ingl *addition*) kirjutatakse tavaliselt allmärgusena või seletussõnastikuna;
- väljajätmise (ingl *omission*) puhul eemaldatakse kultuurispetsiifiline element täielikult. Sellega tuleb olla väga ettevaatlik, et potentsiaalselt tähtsast osast ei loobutaks.

Ingo ja Leppihalme strateegiad on mõlemal juhul jaotatud seitsmeks. Neist kattuvad põhiliselt kolm: tõlkelaen, (kultuuri) kohandamine ja sõnasõnaline tõlge/otseülekanne, viimase juurde kuulub ka laensõna. Ingo ei kasuta oma strateegias väljajätmise võimalust ja lisandust, mis on mõistetav, kui ei tõlgita kultuurispetsiifilisi elemente. Üheselt mõistetavaid nähtusi ei pea selgitama. Leppihalme on oma strateegiast välja jätnud transpositsiooni ja modulatsiooni. Reaalide tõlkimisel kasutab ta nende asemel hüperonüümi või eksplikatsiooni, võttes abiks sihtkeele sõnavara. Ingo ekvivalentsidele Leppihalme süsteemis vastet ei leidu. Tõlkimisel on sellisel juhul abiks kultuurilise kohandamise võte. Võrreldes kumbagi süsteemi, on märgata erinevust, et Leppihalme on oma strateegia suunanud reaalidele. Rõhku on pandud nähtustele, mida ei ole võimalik tavaliselt tõlkida otse. Tuleb leida alternatiiv, anda selgitus, jätta sõna tekstist täielikult välja. Ingo süsteem rõhub samal ajal üldiste probleemide lahendamisele. See tõestab, et tõlkimisel ei saa kasutada vaid ühte süsteemi ja tuleb olla paindlik. Kummagi süsteemi puhul pole arvesse võetud aga võimalust, et tõlkija võib luua ise sobiliku nime või termini, millel puudub seos lähtekeelele. Seetõttu on kirjeldatud süsteemid vaid üks võimalikest lahendustest. Lõpuks jääb siiski iga teose ja nähtuse puhul tõlkija enda otsustada ning vastutada, millisel viisil lähtetekst sihtkeelde jõuab.

Kapari tõlkimine on Ingo süsteemile lähedasem kui Leppihalme omale. See on ka loogiline arvestades, et Ingo strateegia on pea kakskümmend aastat vanem Leppihalme omast. „Harry Potter ja philosopher’s stone“ tõlkimise hetkel ei olnud Leppihalme oma süsteemi veel loonudki. See ei muuda aga Leppihalme süsteemi olulisust. Nagu töös on varasemalt mainitud, võivad tõlkijad ühe teose ajal kasutada mitmeid erinevaid strateegiaid ning kõik ei lähtugi konkreetsetest võtetest, vaid pigem sisetundest ja

kogemustest. Reaalide tõlkimisel võib lähtuda nii üldisest meetodist kui ka kultuurispetsiifilistele elementidele spetsiaalselt mõeldud süsteemist.

Reaale on võimalik jaotada erinevatesse kategooriatesse. Nedergaard-Larsen (1993: 211, viidatud Leppihalme 2011 järgi) jaotab need neljaks: geograafia, ajalugu, ühiskond, kultuur. Need omakorda jagunevad alakategooriatesse. Kujamäki (1998: 26-27, viidatud Leppihalme 2011 järgi) jagab reaaliid aga kuude kategooriasse: ühiskond, vabaajategevused, pärisnimed, loodus, mütoloogia, igapäevased esemed (riided, toit, tööriistad jne). Reaalide tüpoloogia peegeldab tavaliselt alusteksti liiki ning seetõttu võivad kategooriad üksteisest erineda (Leppihalme 2011: 127).

1.1. Pärisnimede tõlkimine

Selles töös käsitletakse suures osas just pärisnimesid. Kaleta (1985: 15, viidatud Buncler 2017 järgi) on kirjutanud, et pärisnimed kannavad endas rahva ajalugu, kultuuri, uskumusi, väärtusi ja tundeid. Pärisnimed on inimestel, paikadel, elusolenditel, asjadel. Pärisnimed jagatakse kahte rühma: fiktiivsed ja autentset. Fiktiivsed nimed on kirjaniku looming, mida väljaspool (reaalmaailmas) olemas ei ole. Autentset nimed seevastu on aga tegelikkuses kasutatavad nimed ja nimetused. Nimed võivad olla reaalsed (need eksisteerivad pärismaailmas), aga ebaautentset ehk kirjanik on need ise välja mõelnud või on ta need laenanud muust kirjandusest. (Buncler 2017: 130) Pärisnime illustreerib eesti kultuuriruumis Kopli (linnaosa Tallinnas). Võõraste jaoks on see lihtsalt paiga nimetus, sellega ei teki ühtegi negatiivset assotsiatsiooni. Teades aga (Kopli) ajalugu, ilmneb selle paiga halb ning kuritegelik maine. Seetõttu on eestikeelsele elanikkonnale tuttavad väljendid *elu kui kopli liinidel*, *koplitramm*, mis kannavad endas halvustavat tooni. Sellisel juhul ei ole tõlkijal võimalik väljendit sihtkeelde tõlkida sõnasõnaliselt, sest puudu jääb kultuuriline kontekst ning kaaluda tuleb alternatiivseid meetodeid, millele on varem töös ka viidatud.

Pärisnimed ning nende tõlkimine moodustab suure osa ka J. K. Rowlingu teose „Harry Potter and the philosopher’s stone“ tõlkimisprotsessist. Romaanis on kasutatud suuremal

määral fiktiivseid nimesid, aga leidub ka autentseid. Originaaltekstis, mis on ingliskeelne, on igal nimel ja paigal oma tähendus. Nimi on tihtipeale esimene asi, millest lugeja alustab tegelaskuju üldise pildi loomist (Kosunen 2015: 13). Näiteks direktori Albus Dumbledore'i nime on võimalik seostada kimalasega (*dumbledore* on arhailine sõna kimalasele) ja sõnaga valge (*albus* pärineb vanainglise sõnast valge). Draco Malfoy nimi pärineb aga draakonilt (*draco* on ladinapärase vorm draakonile). Malfoy on kaheosaline, pärinedes vanaprantsuse keelest: *mal* tähendades halba/õelat ja *foi* usku/usaldust. (What's in a name 2016; Etymonline) J. K. Rowling on loonud maailma, kus inimese nimi kirjeldab selle kandjat ja nähtuste nimetused annavad aimu asja olemusest. Seetõttu on teose tõlkimine (eriti reaaside osa) tõlkija jaoks suur töö ja vastutus.

Romaani soome keelde tõlkimisel tuli Jaana Kaparil kasutada erinevaid strateegiaid, et ei kaoks ükski tähendus ning teos ei kaotaks oma häält uues keeles. Nii on saanud näiteks võlumaailma spordialast *quidditch* 'lendluupall' soome keeles *huispaus*, „kus sõna esimene osa *huis-* viitab kiirusele ja lõpp *-paus* on sõnast *sieppaus* 'haaramine'“² (Myllykoski 2018). Selline tõlge annab lugejale edasi esmase info spordimängust, mis on seotud kiiruse ja haaramisega. Ingliskeelne versioon seda ei tee. Samas ei ole Kapari soomendanud kõiki Potteri maailmale omaseid jooni. Kuigi nimemuutusi on omajagu, on peategelaste nimed jäetud nende algversiooni. Kapari soovis säilitada teose britilikkust, aga samas muuta see lähedasemaks soomlastele (Myllykoski 2018). Tõlkija on teinud otsuseid terve raamatu vältel, valides algvormi ning soomendamise vahel, jälgides kirjaniku stiili, aga muutes raamatu kodusemaks soomekeelsele lugejaskonnale. Selles töös keskendutakse eelkõige just soomendatud vormidele ning uuritakse nende tõlkestrateegiaid.

²„Sanan ensimmäinen osa ”huis-” viittaa nopeuteen ja lopun ”-paus” on sanasta ”sieppaus”.“

1.2. Žanri mõjutused

Andrus Org on oma doktoritöös (2017: 53) kirjutanud: „Fantaasia tekitab midagi, mida enne ei olnud, kuid mis ometi on olemasolevast välja kasvanud või sellest tuletatud“. Fantaasia- ja ulmekirjandusele üldisemalt on omane sõnavara loomine ja arendamine. Ulmekirjandus on justkui proovikivi keelele. „Teisisõnu testib teaduslik fantastika keele võimekust uutes ja keerukates olukordades. Teoreetilises tekstimaailmas saavad kirjanikud märgata keelelisi kitsaskohti ja lingvistilisi väljakutseid“ (Tuulik 2016: 14). Tihti peale ei piisa kirjanikule olemasolevast leksikast ning siis asutakse otsima ja looma uusi sõnu. See tekitabki suurima erinevuse fantaasiaromaani ja näiteks krimiromani tõlkimise vahel. Kummalgi lugejaskonnal on omad ootused vastavalt teose žanrile. Seetõttu on krimilugejale tähtsamad teised aspektid kui fantaasialugejale, näiteks peaks hea raamat kõlama realistlikult. Seal toimuvad sündmused peaksid olema võimalikult lähedased reaalsusele ja tundele, et see kuritegu võib juhtuda lugeja kõrvalmajas. Krimilugejat võluvad saladused, ootamatus ja tuttavlikkus, mis tekitavad põnevust. Nii ei ole teose loomisel tarbeks luua uusi sõnu või kasutada keerukaid väljendeid, mida peaks hakkama lahti seletama. Neid ei ole vaja loo jutustamiseks ja seetõttu ei pea ka tõlkijad nägema sedasorti vaeva tõlkimisel. Muidugi on seal teatud kultuurilised elemendid ja pärisnimed, mis võivad olla tähenduslikud, aga neid ei ole valdavas osas. Fantaasiaromaan on aga hoopis värvikam oma sõnakasutuselt. Fantaasia aluseks on tavaliselt uue maailma, uue reaalsuse, uue paiga loomine. Tihti leiame sealt mütoloogilisi karaktereid, aga nendest võidakse olla edasi arendatud uusi olendeid, kes vajavad endale samuti nimetust. Fantaasia mängib meie kujutlusvõimega ning elamuse loomiseks on vaja leida (ja luua) sõnu, mis aitaks meie fantaasial lennata. Tõlkija peab sõna läbi nägema ja otsustama, kuidas see kõige paremini sobiks sihtkeelde. Ta peab olema ettenägelik, olles valmis teose võimalikele järgedele, kus tõlgitav sõna võib saada endale märgilisema tähenduse. Reaalid eksisteerivad enamikes teostes ning on proovikiviks igale tõlkijale.

2. Analüüs: isikunimed

Brøndstedti ja Dollerupi (2004: 4) hinnangul võib Harry Potteri universumi vaadata kolmes erinevas dimensioonis: Briti omas, tõlkija nägemuses ja lugejate reageeringutes. Nimed annavad meile identiteedi ja tihtipeale võime neis leida karakterile omaseid jooni. Läbi ajaloo on nimed määranud inimeste saatuse, on nad selle nime saanud sünnil ja siis sooritanud suuri tegusid või on nimed neile antud peale suuri tegusid. Nimi on ankruks identiteedile ja järgnevas osas vaatab autor Harry Potteri maailmas tuntud karaktereid ning nende nimede tähendusi.

2.1. Peategelased

Kapari on tõlkimisel jätnud algkujule peategelaste nimed. Harry Potter, Hermione Granger, Ron Weasley, Draco Malfoy, Neville Longbottom, Rubeus Hagrid. Ka nendel nimedel on omad tähendused, mida ei tarvitse teada kõigil lähtekultuuri lugejatel, veel vähem siis sihtkultuuri inimestel. Nimi Harry on populaarne lähtekultuuris. Ron ja Neville on vähem populaarsed, aga siiski tuttavad. (Baby index) Harry tuleneb vanainglise sõnast *hergian* 'sõdima, laastama' ja nime seostatakse ka sõnadega armee ja rühm. Nimi sobib hästi tegelase kujunemislooga. Ron, lühend Ronaldist, pärineb vanapõhja keelest (ingl *Old Norse*), tähendades jumala jõudu, tugevust. (Etymonline) Neville on algselt olnud aga hoopis perekonnanimi, tähendades uut linna (Behind the Name).

Ebatavalisemad nimed on Hermione, Draco ja Rubeus. Hermione on tuletatud kreeka jumalast Hermes, kes on tuntuim teejumalana (Etymonline). Sõnumitooja järgi nime saanud tüdruk on ka ise tuntud oma teadmiste poolest ning kuidas ta igal võimalikul hetkel neid teistega jagab. Draco nimi pärineb ladinakeelsest sõnast ja tähendab draakonit (vaata ptk 1.1). Nimi sobib rikkast ja võimsast perekonnast pärit tegelasele, tekitades inimestes otsekohe hirmu ja aukartust. Rubeus on saanud oma nime samuti ladina keelest, tähendades punast, punakat (Behind the Name). Sellega on Rowling soovinud tähelepanu

pöörata tegelase välimusele: kui too joob või läheb kergelt ärevile, on seda ka tema punakast näost kohe näha.

Perekonnanimedest on kõige tavalisem Potter (tähendades pottseppa). See on Ühendkuningriikides lausa 225. kohal (UK Surname Map). Granger (tähendades põllumeest, farmerit) viitab ammusele tavale, kus perekonnanimed tulenesid perekonnapea ametist, ei ole tänasel päeval siiski nii populaarne kui Potter. Nimi Weasley pärineb normannidelt. Algversioon on Westley, mis koosneb sõnadest *west* 'lääs' ja *leah* 'mets, lagendik'. (Behind the Name) Nimekandjad elavad üksikus, looduslikus kohas ning seda kirjeldab ka nende nimi. Longbottom koosneb kahest osast: *long* 'pikk' ja *bottom* 'all, põhi, tagapool'. Perekonnanimi tutvustab lugejale häbelikku poissi, kes jääb tihti märkamatuks või keda peetakse saamatuks, ta jääb teiste varju, tahapoole. Samuti võib sõna *long* 'pikk' tõlgendada ajalise ühikuna, kuna karakteri tõelise iseloomu nägemiseks läheb aega. Küll annab see lugejale aga vihje, milliseid tegusid ta aja möödudes korda hakkab saatma. Esimest vaprat tegu näeb lugeja teose lõpuosas. Tagasihoidliku poisina astub ta suure sammu, üritades peatada oma sõpru reegleid rikkumast, mille eest direktor poissi ka premeerib. Eelnevalt ollakse töös juba kirjeldatud perekonnanime Malfoy kujunemisest (vaata ptk 1.1). Hagrid tuleb tõenäoliselt hüüdnimest Haggard, mis tähendab metsikut, kulunut (Behind the Name). See annab meile kiire pilguheidu hiiglasele, kellel tegelikult on rinnus suur süda.

2.2. Kõrvaltegelased

Kui lugeda teost teadmata täpselt, milline on nimede ajalugu ja mida need võivad tähistada, ei kaota tõenäoliselt palju. Ei ole võimalik kaotada teadmist, mida ei ole olnud. Küll aga avaneb lugejale terve maailm uusi tõlgendusvõimalusi, kui mõistetakse ja teatakse, mida nimi tähendab, kust see tulnud on. Nimi võib anda teadmise narri päritolu kohta, tutvustada kurikaela iseloomu, näidata kangelase saavutusi. Niisiis ei kaotata palju, võita võidakse aga tohutult. Järgnevalt on näited Harry Potteri tegelastest, kelle nime

tõlkija on otsustanud lugejatele lähemalt tutvustada ning on seeläbi maagilise loo muutnud kodusemaks. Esimene nimi on inglise keeles, teine soome keeles.

Minerva McGonagall – Minerva McGarmiwa

Minerva pärineb rooma mütoloogiast ja on Zeusi tütar, tarkusejumalanna. Perekonnanimi on mitmeosaline. *Mc-* viitab šoti päritolule. (Brøndsted, Dollerup 2004: 7) Rowling on intervjuus märkinud, et McGonagall on ühe erakordselt halva šoti luuletaja perekonnanimi (Beahm 2006: 113, viidatud Vilén 2009 järgi). Soomekeelne variant on tõlkija enda loodud. Alles on jäetud *Mc-* sufiks, mille Kapari soovis alles jätta professori päritolule viidates (Kapari-Jatta 2008: 107-108, viidatud Kosunen 2015 järgi). McGarmiwa koosneb šoti eesliitest *Mc-* ja sõnast *karmiva* 'hirmuäratav', mis Kapari sõnul annab edasi tegelase tagedat kujundit (Vilén 2009: 33).

Severus Snape – Severus Kalkaros

Eesnimi tuleb ladinakeelsest sõnast *severus*, mis tähendab 'range', viidates jällegi tegelaskuju iseloomule. Perekonnanimi Snape tuleb kirjaniku enda sõnul ühest inglise väikelinna nimest. (Brøndsted, Dollerup 2004: 7-8) Kapari on soomendamisel kasutanud eesnime Severus laensõnana, jättes kirjapildi samaks. Perekonnanimi Kalkaros tuleb aga sõnast *käärme* 'uss', sest ingliskeelne sõna meenutas tõlkijale *snake*'i 'uss'. Kohandamine sobib nimele hästi, sest tegelaskuju on Slytherini (soome *Luihuinen*) toa õpetaja (vaata ptk 4.1), mille tunnusmärk on uss. (Vilén 2009: 32)

Professor Flitwick – professori Lipetit

Professor Flitwicki nimi on kaheosaline. Esimene osa *flit-* tähendab midagi liigutama, võtma, ära viima. Teisel osal *-wick* on mitu tähendust. Esimene on seotud tulega, tähendades lambi või küünla sees olevat kiukimpu. Teine võimalus on asupaik, piirkond, küla, linn. (Etymonline) Sellisel juhul sobib tegelaskujuga paremini teine definitsioon. Professor saab raamatus kuulsaks loitsuga Wingardium Leviosa (soome *siipiirdium lentiusa*) (vaata ptk 4.5). Loits tähendab millegi liigutamist ühest paigast teise. Nime Flitwick saab tõlgendada antud kontekstis kui millegi väga raske ja suure asja liigutamist, mis omakorda viitab tugevatele võimetele. Samuti juhib professor tähelepanu võlukepi

liigutustele, lausudes *swish and flick* 'siuh ja niuh'. Viimane osa *flick* kõlab sarnaselt *-wick* hääldusele ning ka see võib olla aidanud nime kujunemisele kaasa. Soomekeelsele nimele ei tundu olevat kindlat vastet. Võimalik, et see tuleb väljendist *lähteä lipettiin* 'põgenema'. Sellisel juhul on tõlkija juhtinud tähelepanu tegelase oskusele liigutada asju kiiresti ühest kohast teise. Nimi on Kapari poolt loodud, keskendudes foneetilisele sarnasusele.

Professor Sprout – professori Verso

Professori nimi Sprout tähendab taime võrset (Brøndsted, Dollerup 2004: 10). Siin on selgelt viidatud õpetaja erialale, milleks on taimeteadus. Kapari on kasutanud sõnasõnalist tõlkimist ja soome keeles on võrse *verso*. Samuti jätab tõlkija alles sõna professori ega asenda seda sõnaga õpetaja, sest Hogwartsis 'Sigatüügas (Sigatüüka)' koolile on omane kasutada tiitleid ja seejärel perekonnanime (Vilén 2009: 36).

Professor Quirrell – professori Orave

Ka siin on kasutusel tiitel *professor*. Perekonnanimi Quirrell tuleb ladinakeelsest sõnast *quirinus*, mida saab tõlkida odana või oda kasutajana. Quirinius oli ka sõjajumala nimi. Selline ajalugu viitab selgelt võimule ja sõjale, mis on igati sobilik karakterile, kes oli esimeseks abiliseks kurikaela naasmisel elavate sekka. (The Etymology 2017) Teine võimalus on seostada nime sõnaga *squirrel* 'orav', mis jätab mulje küllaltki ohutust ja armsast loomast. Samuti sarnaneb perekonnanimi sõnale *quiver* 'värin, värisema', mis viitaks tegelase närvilisusele. Kapari on tõlkimisel kasutanud kohandamist, lähtudes originaalnime võimalikust seosest oravaga. Nii on soomekeelne nimi Orave tuletatud sõnast *orava* 'orav', muutes aga viimast vokaali.

Madam Hooch – matami Huiski

Tegelane on Hogwartsis koolis lendamise õpetaja ja lendluupalli (ingl *quidditch*, soome *huispaus*) kohtunik. Tõenäoliselt on ta nime saanud seoses kohtuniku tööga. Lendluupallis on rõngad, millest mängijad peavad palle läbi loopima. *Hoop* 'rõngas' sobib hästi nimeks, aga et see ei oleks liiga otsene, täht *p* on asendatud *ch* kombinatsiooniga. Olemas on ka sõna *hooch*, mis tähendab odavat viskit (Etymonline).

Sellisel tähendusel pole aga karakteriga mingit seost, sest alkoholile või selle tarbimisele tegelase puhul ei viidata. Nimes on esindatud ka tiitel *madam* 'madaam'. Kapari on kasutanud kohandamist, et jätta alles nime algupärane kõla. Huiski üks võimalikke algsõnaseid on *huiska* 'pühkeviht, väikeluud'. See viitab luua seljas sõitmisele ja rõhub tegelaskuju ametile. Teine võimalus on verb *huiskaista* 'lehvitada, viibata'. Ka see näitab luuaga liiklemist.

Irma Prince – matami Prilli

Irma pärineb nimest Emma, mis omakorda tuleb Ermentrudest. Ermentrude esimene osa tuleb sõnast *ermin* 'tervik, universaalne'. Perekonnanimi Prince pärineb ladinakeelsest sõnast *princeps* 'esimene mees, juht'. (Etymonline) Tegelane on raamatukoguhoidja, mis seletaks temale omistatud kõiketeadva, teadmiste hoidja/esindaja rolli. Soomekeelse variandi puhul ei ole mainitud eesnime ning see on asendatud tiitliga *matami* 'madaam'. Perekonnanime on aga kohandatud. Siin on rõhutatud tegelase välimusele ja stereotüübile, et raamatukoguhoidjad kannavad prille. (*P*)*rillit* 'prillid' on kõnekeelne sõna, mille lõpust on kaotatud mitmuse tunnus *-t*.

Cornelius Fudge – Cornelius Toffee

Nimi Cornelius pärineb tõenäoliselt ladinakeelsest *cornu* 'sarv'. Nimi on tuntud ka piiblitugedes, kus Cornelius on traditsiooniliselt esimene paganate pööraja. (Behind the Name) Sõnal *fudge* on inglise keeles palju tähendusi: magus, võlts, vältima, ebaausalt või asjatundmatult tegelema (Brøndsted, Dollerup 2004: 9). Soomendamisel on lähtunud *fudge* esimesest tähendusest magus ja on kasutatud sõnasõnalist tõlget. Nii on saanud Cornelius Fudge'st Cornelius Toffee, viidates konkreetsele maiusele tofee. Selline tõlge on eemaldanud võimaluse näha tegelaskuju tema nime teisest küljest, millel on pigem negatiivne tähendus.

Argus Filch – Argus Voro

Nimi Argus pärineb antiikajast, kus kõige tuntum karakter on saja silmaga hiiglane. Tõenäoliselt viitab Rowling sellega majahoidja valvsale pilgule. *Filch* tähendab aga varastama. (Brøndsted, Dollerup 2004: 8) Kapari jättis tegelase eesnime samaks,

perekonnanime tõlkimisel kasutas ta aga ekvivalentsi *voro* 'varas/vargapoiss', viidates originaalile.

Newt Scamander – Lisko Scamander

Perekonnanimi Scamander pärineb kreeka mütoloogiast, olles jõe jumalus (Scamander). Eesnimi Newt pärineb 15. sajandist ja tähendab väikest sabaga salamandri sarnast kahepaikset (Etymonline). Kohandamise toel on Newt'st saanud Lisko. *Lisko* tähendab soome keeles sisalikku, millega Kapari viitab originaalnimele.

Vindictus Viridian – Professori Kosto Onsulainen

Vindictus pärineb sõnast *vindictive* 'kättemaksuhimuline' (Vilén 2009: 38). Viridian pärineb ladinakeelsest sõnast *viridis* 'roheline, õitsev, jõuline' (Etymonline). Nimi viitab mänguliselt karakteri kirjutatud teosele „„Needused ja vastuloitsud““ (Nõiu oma sõpru ja aja segi oma vaenlased kõige uuemate kättemaksuvõtetega: juustekaotus, nõrgakslöönud jalad, lukus suu ja veel palju muudki)³, mille sisu on seotud loitsude ja vastuneedustega (Vilén 2009: 38). Kapari on tõlkimisel jälginud samuti originaalnimesse peidetud tähendusi, kasutades osaliselt tõlkelaenu ja kohandamist. *Kosto* tähendab kättemaksu. Soomekeeles on olemas vanasõna *kosto on sulainen* 'kättemaks on magus'. Tõlkija on kasutanud vanasõna esimest osa eesnimena ja perekonnanimena kahte teist sõna ühendades. Nimi on kindlasti tähendusrikas ja jääb truuks oma algupärasele variandile, samaaegselt näeb see välja aga tüüpilise soome nimena.

Arsenius Jigger – Arsenius Mittalasis

Arsenius tuleb sõnast *arsenic* 'arseen'. Perekonnanimi Jigger pärineb 19. sajandi sõnast *jigger* '1,5 untsine pits' (Etymonline). Nimi kirjeldab kujundlikult nõiajoogi õpiku autorit. Ka tõlkija on truuks jäänud originaalile, jättes läbipaistva nime Arsenius samaks ning kasutades perekonnanime puhul modulatsiooni. *Mittalasi*'le 'mõõteklaas' on lisatud veel täht -s ning Jiggerist ongi saanud Mittalasis.

³„Curses and Counter-Curses (Bewitch your Friends and Befuddle your Enemies with the Latest Revenges: Hair Loss, Jelly-Legs, Tongue-Tying and much, much more)“ (J.K.Rowling 1997: 86)

Adalbert Waffling – Adalbert Jaaritellen

Adalbert tähendab otsetõlkes *noble-bright* 'üllas-terane' (Etymonline). Waffling tuleb sõnast *to waffle* 'lobisema, latrama'. *-ing* sufiks viitab verbile ja tegevuse toimumisele. Nii juhitakse tähelepanu perekonnanimega tegelase kirjutatud õpikule „Võlukunsti teooria“ (ingl „Magical theory“). Kapari on eesnime jätnud samaks, perekonnanime puhul kasutanud sõnasõnalist tõlget. Nimi Jaaritellen on tulnud sõnast *jaaritella* 'lobiseda'.

Miranda Goshawk – Miranda Kanahaukka

Miranda pärineb ladinakeelsest sõnast *mirandus* 'väärt imetlemist'. Perekonnanimi *goshawk* 'kanakull' annab nimele ja selle kandjale huvitava varjundi ning tekitab suuremat huvi. Loos esineb ta ainult möödamindes, teda mainitakse „Klassikalise loitsuraamatu“ (ingl „Standard book of Spells“) autorina, mis ei selgita tema nime lähemalt. Soomendamisel on kasutatud sõnasõnalist tõlget (*kanahaukka* 'kanakull') ja nimi säilitab oma originaalsisu.

Emeric Switch – Emeric Kytkin

Eesnimi on saksa päritolu ja tuleneb nimest Emmerich. *-ric* tähendab juhtijat/valitsejat, *ermen* 'tervik, universaalne'. (Behind the Name) Tõlkija on eesnime muutumatul kujul üle võtnud. Inglisekeelsest *switch* 'lüliti' on sõnasõnalisel tõlkimisel saanud *kytkin* 'lüliti'. Nimega viidatakse tegelaskuju uuritavale valdkonnale, milleks on oleku muutmine.

Phyllida Spore – Phyllida Itiö

Phyllida ulatub tagasi antiikaega, pärinedes sõnast *phyllis*. Kreeka keeles tähendab nimi Phyllis puu lehestikku. (Etymonline) Tõlkija on eesnime jällegi samaks jätnud. Perekonnanimi on nii inglise (Spore) kui ka soome keeles (Itiö) tõlgituna 'eos, spoor'. Karakteri tegevusvaldkonnaks on maagiliste taimede õpetus ja seda on näha ka tema nimes.

Quentin Trimble – Quentin Tytina

Eesnimi pärineb ladinakeelsest sõnast *quintus* 'viies' (Etymonline). Perekonnanimi Trimble tuleb tõenäoliselt sõnast *tremble* 'värisema'. Ka soomekeelne sõnasõnaline tõlge Tytina tuleb sõnast *tutina*, *tytinä* 'värin, lödin'. Siingi viidatakse tegelase uurimisvaldkonnale. Nimelt tegeleb ta teoses tumedate jõududega ning õpetab, kuidas end nende eest kaitsta (viidatakse hirmule ja selle sümptomitele).

Doris Crockford – Doris Rojumo

Eesnimi on üks võimalikest nimeversioonidest vanakreeka keelest. Nimi pärineb Kreeka piirkonna terminist. Nime on võimalik seostada sõnaga *dōron* 'kingitus'. (Etymonline) Crockford on kaheosaline: *crock* 'savipott'/'vana, kulunud auto/inimene' ja *ford* 'koolmekoht'. Soomendamisel on jällegi samaks jäetud eesnimi. Perekonnanimi tuleneb sõnast *romu/roju* 'rämps, vana kraam'. Rojumo versioon sobib paremini *crock* teise tõlkega. Kuna tegelane kohtub peategelase Harryga ainult viivuks, ei osata seletada nime tagamaid ning kuidas võiks see kirjeldada käesolevat karakterit.

Griphook – Lujahaka

Griphook on härjapõlvlaste nimi. *Grip* 'haare' ja *hook* 'konks' loovad pildi tugevast olendist, mida härjapõlvlastel ka on, kuigi eelkõige mentaalselt. Kapari on soomendamisel kasutanud osaliselt tõlkelaenu *haka* 'konks' ja esimene osa on modulatsioon *luja* 'tugev, kindel'.

You-Know-Who – Tiedät-Kai-Kuka

Teose suurima kurikaela nime ei julge keegi peale paari tegelase öelda, seetõttu on kõik võlumaailma liikmed võtnud kasutusel paljutähendusliku nime You-Know-Who, mis osadeks võttes tähendab Tead-Küll-Kes. Soomendamisel on Kapari rakendanud tõlkelaenu ning nii nime kui ka selle kandja ümber olev hirm ja teadmatus jäävad alles.

Sirius Black – Sirius Musta

Harry vanemate sõbral on tavapäratu nimi. Sirius on taevatähe nimi, tähendades ladinakeeles Koera tähte. Kreekakeelne *Seirios* tähendab aga põletama, kõrvetama. Kuna

tegelast mainitakse möödaminnes, ei ole võimalik selgitada nime mitmetähenduslikust, küll aga tutvustatakse tegelast lähemalt sarja järgnevates raamatutes. Perekonnanimi Black tähendab musta (värv). Kapari on tõlkimisel eesnime võtnud üle laensõnana. Perekonnanime on tõlkija otsustanud tõlkida sõnasõnaliselt ja Blackist on saanud *musta* 'must'.

Peeves – Riesu

Peeves on tülikas kummitus Hogwartsis. Nimi tuleb tõenäoliselt sõnast *peevish* 'riiakas', millel on ilmselt ladina juured (Etymonline). Kummitus toob endaga tavaliselt kaasa pahandust ning teeb pidevalt teiste kulul nalja. Soomekeelne nimi võib pärineda sõnast *riesa* 'häda, nuhtlus', viidates negatiivsele suhtumisele, mida tema osas tuntakse.

Fat Friar – Lihava munkki

Nimetatud kummitus on Hufflepuffi toa vaim. Nime otsene tõlge tuleb tähendustest *fat* 'paks' ja *friar* 'munk', millega viidatakse religioossele maailmale, mida rohkem raamatus ei esine. Soomekeelne nimi on sõnasõnaline tõlge: *lihava* 'paks' ja *munkki* 'munk'.

Nearly Headless Nick – melkein päätön Nick

Kummitus on Gryffindori toa vaim. Tegelas täisnimi on Nicolas de Mimsy Porpington ja selle on tõlkija jätnud teoses samaks. Inglisekeelne hüüdnimi viitab kummituse surmale ja hetkelisele olekule. *Nearly* 'peaaegu' ja *headless* 'peata' annab küllaltki võika pildi vaimu olekust. Soomendamisel on tõlkija lähtunud algnimest ning kasutanud sõnasõnalist tõlget: *melkein* 'peaaegu' ja *pätön* 'peata'. Mõlemal juhul kasutatud Nick on lühend nimest Nicolas.

Bloody Baron – verinen paroni

Kummitus on Slytherini toa vaim. Inglisekeelse nime esimene pool on *bloody* 'verine'. Teine osa *baron* tähendab parunit. Nimi loob kuvandi hirmsast ja võikast tegelasest ning kummituse kohalolu on pigem ebameeldiv. Õpilastele vaim ei meeldi oma sünguse poolest. Soomekeelne nimi on sõnasõnaline tõlge *verinen* 'verine' ja *paroni* 'paron'.

Sorting Hat – Lajitteluhattu

Õpilasi iseloomude põhjal erinevatesse tubadesse jagav kübar kannab ennast seletavat nime. *Sorting* 'sõeluma/jaotama' ja *hat* 'müts' annavad selge pildi olendi tegevusest ning olekust. Kapari on siin kasutanud tõlkelaenu, *lajittelu* 'liigitama/sorteerima' ja *hattu* 'müts'. Nii on säilinud iseennast seletav nimi ning alles on jäetud müstilisus.

Ptolemy – Ptolemaios

Ptolemy viitab teoses kuulsale võlurile, kelle pilti üks tegelastest loodab kogumiskaardilt leida. Raamatus ei räägita lähemalt võluri oskustest või võimetest. Reaalses maailmas on sama nimega mitmeid ajaloolisi figure, kuulsaim neist ehk kreeklane Claudius Ptolemy. Rowling valis ilmselt mõne suurkuju, kelle nimi kõlaks võlumaailmas reaalselt. Nimi ise pärineb kreeka sõnast *ptolemos* 'sõda, sõjakas' (Etymonline). Soomendamisel on kasutatud laensõna, mida on foneetiliselt kohendatud ja Ptolemy'st on saanud Ptolemaios.

Circe – Kirke

Ka selle tegelase nimi on seotud teoses kogumiskaartidega ning isikust rohkem infot ei avaldata. Circe on ladinakeelne nimi, mille algne variant ja kreekapärane vorm on Kirke. Rowling on ka Circe nime puhul kasutanud mütoloogia abi. Tegemist on siis kauni jumalannaga, kes esineb kreeka mütoloogias. Soomendamisel on Kapari kasutanud laensõna, aga nime kreekapärast varianti, mis on sellisel kujul kasutusel ka soome keeles.

Dinky Duddydums, popkin – Uppista Dudiuppista, mussukka

Peategelase Harry nõbu Dudley on oma vanemate suureks silmarõõmuks. Pidevad hellitused ja kallistused on poisi igapäevaelu osaks. Tema emal on komme kutsuda oma poega erinevate hellitusnimedega, mis nii Harryle kui ka lugejale kõlavad naljakalt. Teoses mainitakse kahte ingliskeelset nime: Dinky Duddydums ja popkin. Esimese nime esimene pool *dinky* 'väike' pärineb 18. sajandist šoti murdest. Duddydums nime võib jagada mitmeks osaks. Esimene osa võib olla *dud* 'äpardus, kõlbmatu' ja *-dums* võib viidata sõnale *dumb* 'rumal, loll'. Selline kombinatsioon annab kokku küllaltki negatiivse, aga sobiva tähenduse. Poiss on kohmakas ja suur, seetõttu nimi ühelt poolt kirjeldaks teda ja samas ironiseeriks tegelast. Samas meenutab hüüdnimi tegelase enda

nime Dudley. Ema, kes oma pojale hellitusnime on andnud, lähtub ilmselt häälikulisest sarnasusest. Rowling ise on aga nimele andnud tagamõtte, millest ema teadlik ei ole. Soomekeelne nimi on jälginud originaalnime foneetilist sarnasust. *Uppista* 'hops(ti)' on kasutatud nime esimeses osas ja kordusena teises pooles. *Dudi*- osa nimest viitab tegelase enda nimele. Kohandamise toel on naeruväärne nimi kaotanud oma algse iroonia, aga säilitanud lõbusa ja hellitava hääle.

Teine nimi popkin on samuti hellitusnimi, mis tuleb sõnast *pumpkin* 'kõrvits', aga kasutatakse ka tähenduses kullake. Kapari on kasutanud tõlkimisel ekvivalentsi. Soomekeelne *mussukka* on tüüpiline hellitusnimi, tähendades samuti armast, kallist.

2.3. Loomad

Nagu reaalses maailmas nii esineb ka võlumaailmas armastus erinevate loomade vastu ning peategelaste teele satuvad erinevad olendid, kellega sobitatakse sõprust või käiakse neist suure kaarega mööda. Järgnevalt analüüsitakse isikunimesid koertel, kassidel ja ühel rottil. Esimene nimi on inglise keeles, teine soome keeles.

Fang – Tora

Hagridi koer Fang on saanud endale soomekeelse nime Tora. *Fang* 'kihv' viitab julgele ja tugevale koerale, kes tekitab teistes hirmu. Teoses on koer aga väga pelglik ja lausa arg. Soome *tora* pärineb sõnast *torahammas*, mis tähendab tõlkes samuti kihva. Sõnasõnalise tõlkega on edukalt edastatud nime iroonia, mis muu tõlkelahenduse puhul oleks kaduma läinud.

Mrs Norris – Norriska

Nime päritolu ei ole kindel. Üks võimalus on sõna *nurse* 'õde', mille algne vorm oli *norice*, *nurrice*. Nime kandja on hoolas ja hoolitsev, kaitsev. (Etymonline) Teine võimalus on *norreis* 'norrilane, põhjamaalane' (Oxford English Dictionary). Teoses ei paista olevat aga ühtegi viidet sellele, et kass oleks pärit põhjamaadest. On võimalik, et

Rowling on valinud tüüpilise perekonnanime ja selle omistanud kassile. Lisatud on tiitel *Mrs* 'proua', mis lisab autoriteeti ja vanust selle kandjale. Kõnealune kass on majahoidja Voro (ingl *Filch*) abiline ja paariline. Soomekeelset nime ei ole palju muudetud. Tõlkija oleks võinud asendada ingliskeelse nime Norris mõne kohaliku populaarse soomekeelse perekonnanimega, andes lugejale edasi tuttavliku tunde, mis tekiks lähtekultuuri lugejale. Kapari on otsustanud kasutada aga nime Norris laensõnana. Ära on jäetud tiitel (proua) ja nimele on lisatud sufiks *-ska*. Kuna soome keeles puuduvad sõnadel sood, siis on olemas sufiks, mis näitavad sugu ja üks nendest on *-ska*, mis viitab siis naissoole (Kyrölä 1990).

Snowy – Tuisku, Tibbles – Miuku, Mr Paws – Tassunen, Tufty – Hattara

Kapari on otsustanud tõlkida ka kasside nimed Snowy, Tibbles, Mr Paws ja Tufty. Snowy nimi on küllaltki läbipaistev ja viitab siis lumele. Tõlkija on otsustanud kasutada modulatsiooni ja lumisest on saanud tuisune (soome *tuisku*). Lugejal on lihtne kujutleda valget kassi ja ei vaja täiendavat infot.

Nimel Tibbles ei tundu olevat konkreetset tausta. Ühe viite nimele võib leida müüdist, mille kohaselt majakavahi kass Tibbles on vastutav Lyalli käbliku väljasuremise eest (Marra, Santella 2017). Kuna kassi mainitakse raamatus ainult möödaminnes, ei ole võimalik kindlaks teha, kas nimi viitab tapahimulisele kassile või on tegu kokkusattumusega ja Tibbles on tavaline kassinimi. Ka soomekeelsel variandil ei paista olevat selgemat tausta. Üks võimalus on viide kassi häälitsemisele (soome *miukua*). Samuti võib see olla lihtsalt tõlge populaarsele kassinimele.

Mr Paws puhul on soomendamisel ära jäetud tiitel *Mr* 'härra'. *Paws* 'käpp (käpad)' on tõlgitud sõnasõnaliselt *tassu*'ks 'käpp', millele on lisatud *-nen* tunnus. Sellisel juhul võib *-nen* viidata perekonnanimele, mis asendaks ametlikku tiitli nimetust (Mr).

Tufty nimi tuleb ilmselt sõnast *tuft* 'tutt, juuksesalk'. See jätab mulje kohevast ja pehmest kassist. Soomekeelne sõna *hattara* viitab pehmele vatile, hulgale. Kapari on kasutanud modulatsiooni, et anda edasi kujutlus karvasest ja puhevil olevast loomast.

Fluffy – Pörrö

Fluffy nimi tuleb sõnast *fluff* 'kerge, suleline mass' ja -y on sufiks, mida kasutatakse adjektiivide puhul millegi kirjeldamiseks. Nime põhjal jääb mulje armsast pehmest lemmikloomast. Tegelikkuses on tegemist hiiglasliku koeraga, kellel on kolm pead ning kes on küllaltki vägivaldne. Tõlkija on soomendamisel otsustanud viidata koerale tema karva järgi. *Pörrö* 'turris/sassis juuksed' nimi loob lugejale veidikene asjakohasema pildi loomast, kui seda teeb ingliskeelne versioon. Samas kõlab see sõna armsalt ja ettekujutus tekib pigem väikesest koerast. Nii originaalnimi kui mugandatud hoiavad endas ironiat viies vastandusse nime ja selle omaniku.

Scabbers – Kutka

Scabbers, kes on rott, on oma nime saanud ilmselt sõnast *scab* 'kärn, koorik'. -er lõpp viitab tegijale/olijale. Nii võib nime tõlgendada kärnas olijale, mida ka 13aastase roti välimus toetab. Soomekeelne Kutka nimi tähendab tõlkes 'kõdi/sügelus'. Kapari on tuletanud sügeluse ehk Kutka lähtudes vigastuse kõrvalnähust, kui kärnaga kaasneb kihelus, sügelus. Sellisel viisil on algne nimi ülekantud modulatsiooni toel.

2.4. Kokkuvõtte peatükist 2

Mõned nimed on läbinähtavad ja tõlkija on kasutanud sõnasõnalise tõlke strateegiat. Sellised nimed on näiteks Emeric the Evil (kuri), kellest on saanud Emeric Ilkipaha (ilgelt halb); Uric the Oddball (imelik) ja Uric Ihmehyypiö (imeveidrik); Gregory Smarmy (lipitsev) ja Gregory Lipevä (meelitav); Elric the Eager (agar) ja Elric Innokas (innukas). Sellised omadussõnalised lisandused nimele on tuntud ka reaalses maailmas, kus eriti suurte tegude (on need siis negatiivsed või positiivsed või hoopis kummalised) läbiviijad saavad endale eesnime järele täienduse. Suuremas osas ongi uue kuue leidnud just perekonnanimed. Kui Rowling on hoolikalt valinud nii ees- kui ka perekonnanimed, et need sobiksid selle kandjale võimalikult hästi, siis Kapari on põhirõhu pannud just perekonnanimedele. Selline valik on ka loogiline, sest muudetud on enamasti nimed,

mille puhul tegelase poole pöörduakse perekonnanimega, näiteks professorid ja teadlased. Nende eesnimedest palju ei räägita, kuna etikett nõuab tiitli ja perekonnanime kombinatsiooni kasutust. Seetõttu on mõistetav tõlkija valik jääda truuks eesnimele, aga mugandada perekonnanimi.

Kokku analüüsiti 69 isikunime. Arvuline tulemus lähtub soomekeelsest tõlkest. Väärtuse saamiseks arvestati eraldi kaheosalised nimed (nt Sirius Musta). Pikemad nimed liigitati tõlkemeetodi alusel kaheosaliseks (nt professori Kosto Onsuloinen, kus professori on üks nimi ja Kosto Onsuloinen teine). Isikunimede tõlkimisel olid kõige soositumad meetodid sõnasõnaline tõlge, kohandamine ja laensõna. Vähem kasutati tõlkelaenu, modulatsiooni, ekvivalentsi ja omaloomingut. Isikunimede tõlkimisel ei kasutatud kordagi transpositsiooni. Esines ka nimesid, kus kasutati segu erinevatest võtetest, näiteks Lujahaka (ingl Griphook) tõlgiti tõlkelaenu ja modulatsiooni toel.

3. Analüüs: tegevuspaigad

J. K. Rowling on enda loodud võlumaailma peitnud uskumatuid saladusi. Mõned saladused peituvad nimedes ja nende kandjates, millest on varem juba kirjutatud (vaata ptk 2). Mõned saladused peituvad aga paikades, mille neli seinat või kivimüür või kulunud asfalttee võiksid lõputult lugusid rääkida. Järgnevalt vaadatakse tuntud võlumaailma tegevuspaikade nimesid ja uuritakse nende kujunemislugu ning tõlkeviise. Esimene nimi on inglise keeles, teine soome keeles.

Privet Drive – Likusteritie

Peategelase Harry lapsepõlve kodutänav Privet Drive on küllaltki tavaline ja klassikaline nimi. *Privet* 'liguster' on tüüpiline taim, mis on soositud koduaedades, eriti hekina. Inglisekeelne nimetus meenutab ka sõna *privacy* 'privaatsus'. (Beaulieu 2019) See annab tänavale erilise kõla ja iroonia, sest Harry tädi on tuntud oma nuuskimise ja klatšimise poolest ning sellel tänaval ei jää paljud saladused saladusteks. *Drive* 'sõitma, sõit' on

Inglismaal tavapärase lisand nimele, mis viitab tee tüübile, praegusel juhul siis *residential road* 'elamurajooni tee' (Guidelines).

Soomekeelne nimi on sõnasõnaline tõlge, *likusteri* on samuti ligusteri taim. Teine osa *tie* 'tee' võib viidata kaardistamata teele, aga sõna *tie* kasutatakse ka laiemalt, sest seda on lihtne liita nime algosale (Suviranta 2012). Kuigi sihtkeelne tõlge on sõnasõnaline, läheb soome keeles kaduma võimalik viide inglise keele *privacy*'le ning sellest tulenev iroonia ei jõua samuti tõlgitud teose lugejateni.

Godric's Hollow – Godrickin notko

Godric's Hollow on peategelase sünnikodu ja paik, kus on toimunud võlumaailma jaoks märgilise tähtsusega sündmused. Küla on nime saanud Hogwartsi ühe rajaja Godric Griffindori järgi, kes sündis ja kasvas suureks seal. Godrici nime võime jagada kaheks: *god-* ja *-ric*. *God* 'jumal' näitab inimese võimu, tugevust, ülemuslikkust. Teine osa *-ric* tuleneb nimest Richard, mis on ingliskeelses maailmas soositud nimi. Nimi ise pärineb saksa keelest, tähendades algselt juhtijat/liidrit ja hiljem tugevat juhtijat/liidrit (Etymonline). Pannes kaks osa kokku saame tugeva ja aukartustäratava nime, mis sobib hästi selle kandjale, kes oli üks esimestest võlukooli rajajatest. Külanime teine osa *hollow* 'õõnes, süvend' võib viidata orule või asustuse paiknemisele nõgusal maastikul. Nii on külanimes segu tema geograafilisest asendist kui ka mälestus ajaloolisest isikust.

Kapari on küla esimese osa otse üle võtnud ehk kasutanud laensõnana. Küll on ta lisanud originaalile juurde *-k*. Sõna *notko* 'org, nõgu' saamiseks on tõlkija kasutanud modulatsiooni ehk muutnud vaatepunkti sõnale lähenedes. Nii on sihtkeele nimi jäänud truuks oma algupärale ning sellest paistab läbi küla ajalugu.

Hogwarts – Tylypahka

Peamine tegevus toimub võlukunsti koolis, mille nimi on *Hogwarts*. Hiiglasliku kooli nimi on kaheosaline: *hog* 'siga' ja *wart* '(soola)tüügas'. Sõnale *wart* on lisatud veel mitmuse tunnus *-s*. Kokku annab see sea tüükad. Soomendamisel on kasutatud kohandamist ja tõlkija omaloomingut. Esimene osa *tyly* tõlge on pahur, tõre. Teine osa *pahka* on kühm, mügarik. Osaliselt on Kapari jätnud samaks algnime tähenduse ja

konnotatsioonid, seosed, ühendades tüüka välimust mügarikuga. Esimene osa ei ole seotud aga originaalnimega ning viitab pigem mügariku ebameeldivusele ja halvale tunde. Kui lähtekeele nimi loob lugejale lõbusa ja mängulise ning ka veidi ebameeldiva pildi lossist, siis soome keeles on kadunud lõbusus, kus kooli seostatakse loomaga. Samas nii kirjapilt kui ka hääldus annavad edasi originaalnime tunde ja emotsiooni. Kuigi kooli nimi kõlab kummaski keeles küllaltki inetult, on koht ise maagiline ja kaunis.

Stonewall high – Kivimuurin koulu

Stonewall on selle kooli nimi, kuhu peategelase Harry hooldajad plaanisid poisi kooli panna sügisest, enne kui Harry läks hoopis võlukunsti kooli. Nimi on kaheosaline: *stone* 'kivi' ja *wall* 'müür, sein'. Sellele on lisatud *high*, viidates keskkoolile. Soomendamisel on kasutatud tõlkelaenu: *kivi* 'kivi' ja *muuri* 'müür'. Kapari on lisanud keskkooli asemel modulatsiooni *koulu* 'kool'

Smeltings – Jalostamo

Smeltings on tavainimestele mõeldud kool, kuhu peategelase sugulane haridust saama suundub. Smeltings sõna on germaani päritolu tüvest *smelt-* 'sulatama' ja täpsemalt maaki (metall) sulatama (Etymonline). Sellele on lisatud *-ing* sufiks, mis viitab tegevuse toimumisele. Nimi viitab seeläbi metallitööstusega seotud paigale, millest tänaseks on saanud auväärne kool. Soomekeelne Jalostamo tähendab töötlemisvabrikut, mis on küllaltki lähedane originaalnimele.

Railview Hotel – Hotelli Radanvarsi

Teoses esinev Railview Hotel on hotell, mille nimi koosneb kahest sõnast: *rail* 'rööbas, raudtee' ja *view* 'vaade'. Hotell asub raudtee kõrval ning nimi on küllaltki loogiline ja realistlik. Soomendamisel on tõlkija kasutanud sõnasõnalist tõlget ja modulatsiooni. *Hotelli* 'hotell' viitab siis majutusasutuse tüübile ja *radanvarsi* tähendab raudteeäärset, millega originaalisarnaselt viidatakse hotelli asukohale.

Cokeworth – Koksisto

Cokeworth on fiktiivne linn, mis asub Inglismaal. Railview Hotel asub selles paigas ning peategelane satub linna teose alguses. Kuigi nimi on kirjaniku leiutatud, võib seda pidada tööstuslinna nimeks. Cokeworthi on võimalik jagada kaheks: *coke* 'koks' ja *worth* 'väärtus'. Tõenäoliselt tegeletakse linnas koksi (osa kivisöe tööstusest) tootmisega. Soomekeelne nimi koosneb sõnasõnalisest tõlkest ja kohandamisest. *Koksi* tähendab koksi. Sellele liidetud sufiks *-sto* viitab paigale. Sellisel viisil viitab Kapari otseselt paiga tööstuslikule poolele.

Hog's Head – Sianpää

Hog's Head on pubi ja majutusasutus, mille maine ei ole kohalike seas kõige positiivsem, sest seal liigub tihti ringi kahtlase minevikuga inimesi. Pubi nimi tähendab seapead: *hog* 'siga' ja *head* 'pea', 's näitab kuuluvust. Tõlkija on jällegi kasutanud tõlkelaenu: *sian* 'siga (sea)' ja *pää* 'pea'.

Diagon Ally – Viistokuja

Diagon Ally on üks tähtsamaid tänavaid võlumaailmas, eriti noortele nõidadele ja võluritele, sest just sealt ostetakse oma esimene võlukepp. Diagon Ally on tegelikult üks sõna, mis on jagatud kaheks. *Diagonally* 'diagonaalselt, põiki' viitab tänava kujule, kus asuvad poed ja asutused. Eraldiseisvalt tähendab *ally* veel liitlast, *alleyway* aga vahetänavat/põiktänavat. Viimane pakub lisavõimaluse tänava kirjeldamiseks ja lisab kavalale nimele veel uue varjundi. Soome keeles sai Diagon Allyst Viistokuja. Kapari on tõlkeprobleemi lahendanud transpositsiooniga. *Viisto* 'vildak, viltune' ja *kuja* 'allee, tänav' loovad meile samuti pildi viltusest tänavast.

Madam Malkins' Robes for All Occasions – Matami Malkinin kaapuja kaikkiin tilaisuksiin

Madam Malkini kauplus asub Diagon Allyl ja on tuntud oma kvaliteetsete keepide poolest, mis on siis võlurite ja nõidade üks peamisi riietusvahendeid. Nii ingliskeelne kui ka soomekeelne nimi sisaldab poe omaniku nime Madam Malkin. Sellele on lisatud

kuuluvust tähistav sufiks *s*'. Ülejäänud nimi selgitab ennast ise: *robes* 'rüü (mitm rüüd)', *for all* 'kõigiks' ja *occasions* 'sündmus/võimalus (mitm sündmused)'. Soomendamisel on kasutatud sõnasõnalist tõlget: *kaapu* 'rüü', *kaikki* 'kõik' ja *tilaisuus* 'võimalus, üritus'.

Leaky Cauldron – Vuotava noidankattila

See kõrts on sissepääs Diagon Ally tänavale ning on seetõttu pidevalt täis rahvast ja tuntud igale võlurile ja nõiale. Leaky Cauldron on läbipaistev nimi, kus *leaky* on tõlkes lekkiv ja *cauldron* on katel/pada. Soomendamisel on kasutatud sõnasõnalist tõlget, *vuotava* 'lekkiv' tuleb sõnast *vuotaa* 'lekkima'. Teine osa on samuti sõnasõnaliselt tõlgitud, *kattila* tähendusega 'katel'. Sellele on lisatud sõna *noidan* 'nõid (nõia)', et viidata just selle paiga maagilisele seosele.

Gringotts – Irveta

Võlurite pank ja üks turvatumaid paikasid maailmas, peale Hogwartsi, on Gringotts. Panga nimi tuleneb sõnast *gringo* 'võõras', mille võtsid kasutusele 19. sajandil hispaaniakeelsed ameeriklased ja mis sümboliseeris eurooplast või angloameeriklast (Etymonline). Panka juhivad ja seal töötavad härjapõlvlased (ingl *goblin*, soome *maahispari*), kes ei salli võlureid ning nemad ei salli omakorda härjapõlvlasi. Sealt tuleneb ilmselt ka see võõristus. Panka sisenemisel on ukse kohal hoiatus, mis algab sõnadega: „Astu sisse, oo võõras, kuid tea...“⁴. See omakorda kinnitab võõra mentaliteeti. Sõna *gringo* on siis mugandatud Gringotts'ks. Samuti on inglise keeles sõna *grin* 'irve, naeratus', mis viitab härjapõlvlastele ja nende põlgusele võlurite suhtes ning selle väljendamisele. Soomendamisel on Kapari eeskujuks võtnud sõna *grin* ja kohandamise teel loonud soomekeelsete *irvistää* 'nägu krimpsutama' ja *irvaille* 'irvitama' verbidega panganime Irveta.

Flourish and Blotts – Säilä ja Imupaperi

Flourish and Blotts on tähtis asutus kõigile õpilastele, sealt pärinevad nende kooliraamatud. Raamatupoe nimi koosneb kahest osast. Esimene osa *flourish* 'õitsema,

⁴„Enter, stranger, but take heed...“ (J.K.Rowling 1997: 78)

viibutama' näitab raamatupoodi kui tarkuse allikat, mis aitab lugejal oma teadmisi kasvatada või suunab tähelepanu kirjakunstile (sulega viibutama). Blotts tuleb sõnast *blot* 'plekk, kuivatuspaberiga kuivatama', millele on lisatud sufiks *-s*, mis näitab mitmust. Sõnaga plekk juhitakse tähelepanu trükikunstile ja tindile. Ingliskeelne nimi näitab ühelt poolt raamatute võlu ja teiselt poolt nende tootmise protsessi. Soomendamisel on poe nime kohandatud. Sõna *säilä* 'vehklemismõök' on seotud küll spordiga, aga sellest on tulnud ka kujundlik ütlus *sanan säilä* 'sõnarelv'. Sõnarelv on kujundlik viis rõhutada teadmiste ja sõnade tähtsust ning võimu. Kapari on soovinud luua paralleeli ingliskeelse *flourish* sõna mõlema tähendusega. *Imupaperi* 'kuivatuspaber' loob seose jällegi trükikunsti ja tindiga ning tuleneb algsest ingliskeelsest sõnast *blot*. Kohandamise toel on tõlkija jäänud truuks algversiooni ideele, aga andnud sellele mängulise tõlke soome keeles.

Eeylops Owl Emporium – Lurppuluomen pöllökeskus

Peategelase lemmikloom, öökull Hedwig, pärineb poest nimega Eeylops Owl Emporium. Nimi koosneb kolmest osast. *Owl* 'öökull' ja *emporium* 'kaubanduskeskus' viitavad poele ja selle tüübile. Kuigi kaupluses tõesti müüakse öökulle, ei ole teoses kauplust kirjeldatud eriti suure ega uhkena, pigem hämara paigana, kus hoitakse palju linde. Kaubanduskeskuse nimetus on antud ilmselt koomilisuse efektil, et luua lugejale lõbus pilt hiiglaslikust paigast, mis tekitaks palju uudishimu ja imetlust. Nimi Eeylops kõlab mänguliselt ja kummaliselt, mis ilmselt oligi kirjaniku soov. Sõna Eeylops pärineb ilmselt sõnast *envelope* 'ümbrik', millele on lisatud sufiks *-s*, mis näitab mitmust. Öökulle kasutatakse võlumaailmas peasjalikult teatiste, ajalehtede, kirjade laiali kandmisel ning nad on seetõttu väga populaarsed loomad. Rowling on foneetilise sarnasuse alusel muutnud sõna ümbrik nimeks ja lisanud juurde selgituse öökullide kaubanduskeskuse näol. Teine võimalus on jagada nimi kaheks, saades: *eey* ehk *eye* 'silm' ja *lop* 'rippuma kergelt'. Tõlkija võib siinkohal viidata Harry esimesele kogemusele poodi sisenedes „täis tiivasahinat ja kalliskividena säravate silmade pilkumist“⁵. Võtmesõnaks on silmad, mis särasid pimeduses. Soomendamisel on Kapari kasutanud loomingulist kohandamist.

⁵„full of rustling and flickering, jewelbright eyes“ (J.K.Rowling 1997: 87)

Nime esimese poole tõlkimisel on lähtunud ingliskeelse sõna teisest variandist (*eye* ja *loop*), mis on seotud adjektiiviga *lurpalla* 'lontis, longus'. Teine pool *luomen* võib tulla sõnast *luomi* '(silma)laug'. Tõlkega pööratakse tähelepanu looma välimusele/olemusele, mitte tema võimetele.

3.1. Kokkuvõte peatükist 3

Peatükis analüüsiti 21 nime. Arvuline tulemus lähtub soomekeelsest tõlkest. Väärtuse saamiseks arvestati eraldi kaheosalised nimed (nt Vuotava noidankattila). Pikemad nimed liigitati tõlkemeetodi alusel kaheosaliseks (nt Matami Malkinin kaapuja kaikkiin tilaisuuksiin, kus (Matami) Malkinin on esimene nimi ja kaapuja kaikkiin tilaisuuksin teine). Tegevuspaikade tõlkimisel kasutatakse erinevaid meetodeid võrdsemas vahekorras. Enim kasutati kohandamist, sõnasõnalist tõlget ja modulatsiooni. Võrdsel määral aga segu erinevatest võtetest, tõlkelaenu ja laensõna. Ühel korral on kasutatud transpositsiooni. Üldse ei esinenud tõlkija omaloomingut ja ekvivalentsi.

4. Analüüs: võlumaailm

Võlumaailm on väga sarnane tavamaailmaga. Seal on samuti kool, kuigi koolis õpitakse loitsima ja segatakse võlujooke. Ka võlurid armastavad sporti, kuigi nende mäng toimub õhus luudade seljas. Nemadki hoiustavad oma raha pangas, aga seda valvavad hoopis härjapõlvlased. Ka võlurid armastavad vaadata end peeglist, aga vahel lisanduvad peegelpildile kullahunnikud või meie seast lahkunud perekonnaliikmed.

Bakalaureusetöös on seni räägitud võlumaailma inimestest, kummalistest ja huvitavatest. On kirjeldatud maagilisi ja tuttavliku ajalooa paiku. Järgnevalt pööratakse tähelepanu argielule ning kõigele, mis muudab tavalise maailma eriliseks, mis muudab igapäevased toimetused maagilisteks. Esimene nimi/nimetus on inglise keeles, teine soome keeles.

4.1. Hogwarts

Hogwartsi nõiduse ja võlukunsti koolis on kõik õpilased jagatud iseloomu alusel nelja majja/tuppa, nendeks on: Gryffindor, Slytherin, Ravenclaw, Hufflepuff. Esimesse klassi astudes jagab *Sorting Hat* 'Sõõlamiskübar' kõik õpilased erinevatesse tubadesse. Igal toal on oma õpetaja ja seal olevad õpilased moodustavad järgnevaks seitsmeks aastaks ühe suure perekonna. Vastavalt oma toale käiakse koos ainetundides, võisteldakse spordiüritustel, kogutakse (ja kaotatakse) õppejõududelt punkte oma teadmiste ja käitumise eest. Iga tuba esindab üldjoontes paari iseloomujoont: Gryffindori õpilased on julged ja rüütellikud, Slytherini õpilased on omakasupüüdlikud ja ambitsioonikad, Ravenclaw õpilased on targad ja andekad, Hufflepuffi õpilased on lojaalsed ja kannatlikud. Kindlasse majja kuulumine ei tähenda muidugi seda, et Gryffindori õpilane ei võiks olla tark, Hufflepuffi õppur aga omakasupüüdlik. Samuti ei tähenda konkreetsesse majja kuulumine seda, et õpilasel kõik omadused olemas oleksid. Majade nimed pärinevad kooli neljalt rajajalt ja järgnevalt keskendutaksegi neile neljale nimele.

Gryffindor – Rohkelikko

Gryffindori majale on nime andnud Godric Gryffindor. Nime esiosa on varasemalt juba analüüsitud (vaata ptk 3). Perekonnanimi Gryffindor tuleb kreekakeelsest sõnast *gryps* 'greif, draakon'. Greif on kreeka mütoloogiast tuntud olend, kellel on kotka pea ja tiivad, aga lõvi keha. Gryffindori maja maskott on lõvi, keda peetakse ka loomariigi kuningaks. Nime lõpuosa *-dor* võib pidada lühendiks sõnast *door* 'uks'. Tänapäevasele tähendusele lisandub ka vanainglise keeles kasutusel olnud mõiste *gate* 'värav'. Värav võib tähistada võimalust, mis antakse õpilasele, kui ta asub kooli õppima. Nime üldine tähendus vaid kinnitab maja väärikust ja suursugusust. Kapari on tõlkimisel pööranud tähelepanu maja peamisele iseloomule ehk julgusele. Kasutades adjektiiv *rohkea* 'julge, südi', saab tõlkija nime esiosa. Nime teine pool võib viidata sõnale *lukko* 'lukk', mis seostuks originaalis esineva ukse või väravaga. Sellisel kohandamisel on Kapari jäänud küllaltki truuks algnimele, olles samas loov ja läbinägelik soome keeles. Teine võimalus on *-kkO* sufiksi kasutus, mis viitab kollektiivsusele (Heinonen jt 2004: §183). Nii tähendaks nimi julgeid.

Slytherin – Luihuinen

Kurikuulsaima maja rajaja on Salazar Slytherin. Eesnimi pärineb Rowlingu enda sõnul portugali diktaatorilt António Salazarilt (Twitter). Salazari etümoloogia juured on Hispaanias. Võimalik, et nimi on kombinatsioon baski ja romaani päritolu sõnadest, mis annavad tähenduseks *dweller in the old hall* 'elanik vanas saalis' (Behind the Name). Perekonnanime esimene pool *sly-* tähendab kavalat, riukalikku. Nime teine osa tuleb ilmselt sõnast *slither* 'liuglema, vonklema'. Rajaja Salazar oskas rääkida madudega ning seetõttu on Slytherini maja maskott ka madu. Perekonnanimi annab meile selge pildi stereotüüpsest õpilasest, kes on kaval ning oskab end erinevatest olukordadest välja vingerdada. Tõlkimisel on Kapari kasutanud kohandamist. Nime esimene pool tuleb sõnast *luihu* '(sala)kaval' ning vastab küllaltki täpselt ingliskeelsele variandile. *-nen* on aga tüüpiline sufiks perekonnanimedel. Tõlkija on nime tähenduse ja sellega tekkivad seosed andnud edasi selgemalt, kui mitmeti tõlgendatavas algversioonis.

Ravenclaw – Korpinkynsi

Rowena Ravenclaw loodud maja on mõeldud kõige andekamatele õpilastele. Rowena enda nime päritolu on ebakindel. Võimalik, et nimel on germaani juured, koosnedes sõnadest *hrod* 'kuulsus' ja *wunn* 'õnn, rõõm' (Behind the Name). Ravenclaw nime saab jagada kaheks: *raven* 'ronk' ja *claw* 'küünis'. Nimi viitab ilmselgelt linnule, kes on tuntud oma kõrge intelligentsuse poolest, eriti arenenud on isendil toidu hankimise meetodid (Montanari 2017). Lind on seetõttu ideaalne maskott ka Ravenclaw majale. Soomekeelne korpinkynsi on samuti kaheosaline: *korpin* 'ronk (ronga)' ja *kynsi* 'küüs'. Nii originaal kui ka tõlkelaen jätavad linnu eripärased võimed lugejale seletamata.

Hufflepuff – Puuskupuh

Kõigist neljast asutajast malbeim on Helga Hufflepuff. Tasakaalukat, aga tugevat nime on tunda juba häälikuliselt. Helga pärineb vanapõhja keelest tähendades püha (ingl *holy*). Hufflepuff koosneda kahest osast: *huff* 'nuusutama' ja *puff* 'pahv, pahvak'. Tõlkima asudes meenutas Kaparile (Kaparile-Jatta 2008: 120-121, viidatud Vilén 2009 järgi) nimi muinasjutu „Kolm pörsakest“, kus hunt puhub maja pikali: *puuskuu ja puhisee* (ingl *huffles and puffles*). Sellest tulenevalt on *Puuskupuh* nimes kasutatud sõnu *puuska*

'puhang, iil' ja *puuskuttaa* 'hingeldada' ning *puhahtaa* 'puhkida, ähkida'. Nime algosale *puuska*, muutes viimast tähte *-a-*, on liidetud *-puh* (sõnast *puhahtaa*). Nii on tõlkija jäänud truuks originaalile ja andnud edasi foneetilise sarnasuse, olles aga loominguline. Nime algtähenähtust on aga raske mõista. Võimalik, et nimi seostub maja ühe iseloomujoonega, milleks on kannatlikkus. Püüdes jääda rahulikuks ja kannatlikuks võib inimene rahustada end sügavate hingetõmmetega, millest tekib siis puhkimise heli. Võimalik, et see on vaid mänguline viis anda nimi kõige lõbusamale ja muretumale majale, mis kipub jääma alati teiste varju.

Muggle – jästi

Termin *muggle* 'mugu' viitab inimesele, kellel puuduvad võluvõimed. Autor Rowling on ise öelnud (JK Rowling's): „Ma otsisin sõna, mis viitaks nii rumalale kui ka armastusväärsele. Sõna *mug* 'tass' tuli meelde kui keegi, kes on kergeusklik, ja siis ma pehmendasin seda.“⁶ Kuigi Rowling tuletas väljendi *muggle* sõnast *mug*, on sõna *muggle* olemas ka kõnekeeles. Sellel on kaks tähendust: marihuaana (20. sajandist) ja kalasaba (13. sajandist). (Etymonline) Nende tähendusest Rowling enda sõnul teadlik ei olnud ja tõenäoliselt oleks mõelnud asemele teistsuguse väljendi (JK Rowling's). Soomekeelne *jästi* tuleb negatiivse tähendusega väljendist *jästipää* 'jahupea, tainapea'. Osad võlurid ja nõiad suhtuvad raamatus halvasti inimestesse, kellel ei ole võluvõimeid. Nimetus tõstab esile vähemuse arvamuse. Huvitaval moel on tõlkija keskendunud võlumaailma negatiivsele aspektile.

4.2. Quidditch

Võlumaailma kõige kuulsam ja tähtsam spordiala on *quidditch* 'lendluupall'. Mäng on kombinatsioon jalgpallist ja korvpallist. Võistkonda kuulub seitse mängijat, kes on jagatud oma positsioonide kaupa: kolm ajajat, üks vaht, kaks tõrjujat, üks püüdja. Mängu

⁶„I was looking for a word that suggested both foolishness and loveability. The word 'mug' came to mind, for somebody gullible, and then I softened it.“

eesmärk on saada võimalikult palju kordi pall läbi vastase värava. Paralleelselt ülejäänud mänguga peab püüdja kätte saama väikese palli. Kogu mäng toimub õhus luudadel ning võib teoorias kesta kuid. Järgnevalt kirjutatakse lähemalt kõigest *quidditchi* osadest ning nende soomendamisest.

Quidditch – huispaus

Mängu nime *quidditch* on raske tõlkida. Ühe allika (Quidditch) alusel on sõna lihtsalt välja mõeldud. Rowling olevat kirjutanud viis lehekülge erinevaid *q*-tähega sõnu, kuni leidis endale meelepärase. Sama viite kohaselt on võimalik ka tõlgendus, et nimi koosneb mänguvahendite enda nimedest: *quaffle* 'pomma', *bludger* 'klomm', *snitch* 'kitu'. Ei ole teada, kas autor moodustas sõna teadlikult nendest osadest või on tegemist juhusega. Soomekeelne tõlge on *huispaus*. *Huispausi* üks võimalikke tuletusi pärineb sõnast *huiskaus* 'viibutus, lehvitus', mis loob kujundliku pildi mängust, kus sõidetakse luudadega ning osade pallide jaoks kasutatakse kurikalaadset eset. Sellisel juhul algsõnaga seost ei ole ning Kapari on kasutanud kohandamisvõtet. Teine võimalus tõlkimisel võib olla eraldiseisev või võib seda vaadata kui liidet esimesele variandile. Sõna *sieppaus* 'haaramine, kahmamine' juhib tähelepanu mängu põhiosale, kus *snitch* 'kitu' tuleb kätte saada. Kui autor on loonud pigem loova nimetuse mängule, siis tõlkija on otsustanud seoste toel viidata mängu tüübile.

Quaffle – kaato, Bludger – ryhmy, Snitch – kultasieppi

Mängus on kolme tüüpi palle: *quaffle* 'pomma' (1 tk), *bludger* 'klomm' (2 tk), *snitch* 'kitu' (1 tk). *Quaffle* sõna päritolu ei ole kindel. Võimalik, et sõna teine pool *-affle-* viitab sõnale *fall* 'kukkuma, langema'. Esimeses osas võib olla tähenduslik täht *q*. Tähe välimus meenutaks sellisel juhul rõngast, mis asub posti otsas ja millest mängijad palli peavad läbi loopima. Ladina päritolu *qua* 'kus, missugune, millisel viisil', mida kasutatakse peamiselt küsisõnana, võib kaudselt viidata väravarõnga asukohale ja et pall tuleb sinna saada (Etymonline). Sõna võib olla ka autori enda poolt välja mõeldud kui universaalse ning meelde jääva nimetusena. *Kaato* 'langema, langetus' sarnaneb originaalnimega. Kapari on soomendamisel kasutanud võimalikku tuletust (palli kukkumine) või lähtunud pärismaailmas eksisteerivast booling mängu osast, selle asemel, et kasutada laensõna või

mõelda välja täiesti uus nimetus. *Bludger* võib tulla sõnast *plunge* 'sukelduma', mis oleks kujundlik näide mängija kohta, kes saab palliga pihta ning võib oma luualt alla kukkuda. Tõlkija on sõna kohandanud, ilmselt lähtudes palli välimusest: *ryhmy* 'kühm, mügar'. Viimane ja kõige tähtsam pall on *Snitch*. Tõlgendamisviise on sellel mitmeid. Pall võib olla saanud oma nime pealekaebajalt (ingl *snitch*). Pealekaebaja võib antud juhul tähendada seda, kui mängus tekib olukord, kus mängija leiab üles väikese aga väleda *snitchi*, peab püüdja reageerima kiiresti ja tihtipeale reedab ta sellega palli nägemist (kui järsult pöörab või sukeldub seda otsima) vastasvõistkonna mängijale. Seeläbi on pall justkui pealekaebaja. Teine võimalus on seostada *snitch* verbiga *to snitch* 'maha jätma'. Pall on tuntud oma kiiruse poolest ning seda märgata on väga raske, veel keerulisem on seda kinni püüda. Sellisel viisil eest ära põgenedes võib pall mängija maha jätta. Kapari on soomendamisel otsustanud kasutada kohandamist. Tähelepanu on pööratud nii palli püüdmisvõtetele kui ka välimusele. Kaheosalise sõna esimene pool *kulta* 'kuld' näitab palli värvi. *-sieppi* on osa sõnast *sieppaus* 'haaramine, kahmamine', mis viitab püüdja pingutustele palli kinnipüüdmisel ja on osa mängu nimetusest (huispaus).

4.3. Raha

Harry Potteri maailmas on kasutusel kolm rahaühikut: *Knut* 'knut', *Sickle* 'sirp', *Galleon* 'galeoon'. „Kuusteist hõbesirpi teevad kokku galeooni ja kakskümmend üheksa knutti sirbi, ---.“⁷

Knut – sulmu, Sickle – sirppi, Galleon – kaljuuna

Knut tuleb sõnast *knot* 'sõlm'. Kohandamise abil on saadud soomekeelne sõna sulmu, mis tuleb sõnast *solmu* 'sõlm'. Mõlemas keeles on tehtud vokaalivahetus, et muuta sõna huvitavamaks ja vähem läbinähtavaks. Sõnal sõlm ei tundu olevat seost rahaga, tõenäoliselt üritas autor jäljendada sõna münt (ingl *coin*), mis oleks lühike ja lihtne, aga omaks teatavat kõla. *Sickle* 'sirp' on laensõnana toodud soome keelde *sirppi* 'sirp'. Kuigi

⁷ „Seventeen Silver Sickles to a Galleon and twenty-nine Knuts to a Sickle, ---.“ (J.K.Rowling 1997: 81)

sõnal *Sickle* on kindel tähendus, on selle kasutusidee saadud sõnast *nickle* 'viiesendine'. *Galleon* 'galeoon' on samuti laensõnana tõlgitud soome keelde *kaljuuna* 'galeoon'. *Galleon* viitab 16. sajandi Hispaania laevadele, mida kasutati kaubavedudel. Laevad olid hästi relvastatud. (Etymonline)

4.4. Objektid

Võlumaailma hulka kuulub lisaks maagilistele paikadele ja inimestele ka tavapäratuid esemeid. Järgnevalt uuritakse kolme tavapäratu eseme omadusi ja nende nimetuste kujunemist.

Mirror of Erised – Iseeviot-peili

Mirror of Erised on eriline peegel, mis näitab peegelduse vaatajale tema suurimat soovi. Harry Potter nägi peeglis oma vanemaid ja laiemat suguvõsa, kes kõik olid surnud. Tema sooviks oli see, et perekond siiani elus oleks. Tema parim sõber Ron nägi peeglis end lendluupalli kaptenina ja ta oli rikas ning kõigi poolt armastatud. Kasvades üles suures ja vaeses perekonnas ning jäädes tihti teiste varju, oli just see Roni suurim unistus. „Inimesed on selle ees otsa jäänud, lummatuna sellest, mida nad nägid, või läinud hulluks teadmatuses, kas peeglis nähtu on reaalne või üldse võimalik.“⁸ Selliste sõnadega hoiatas direktor Dumbledore Harryt peegli eest.

Peegli nimi on kaheosaline. *Mirror* 'peegel' viitab selle olemusele. *Erised* on aga tagurpidi pööratud sõna *desire* 'soov, iha'. Nii on peegli tõlge tegelikult soovide peegel, mis seletab omakorda selle võluvõimeid. Soomekeelne *Iseeviot-peili* on jällegi kaheosaline ning Kapari on kasutanud tõlkelaenu ning seda mugandanud. *Peili* 'peegel' näitab jällegi objekti. *Iseeviot* ümber pöörates saame *toiveesi* '(sinu) unistus'. Sõnale *toive*

⁸„Men have wasted away before it, entranced by what they have seen, or been driven mad, not knowing if what it shows is real or even possible.“ (Rowling 1997: 229)

'unistus' on lisatud sufiks *-si*, mis näitab possessiivsust (ainsuse 2. pööre). Mõlemal juhul on tegu mängulise nimega ning tõlkes ei ole kaduma läinud originaali mõte.

Daily Prophet – Päivän Profeetta

Daily Prophet on loetuim ajaleht võlumaailmas ning see on tähtsaim uudiste edastaja. Tavainimestele on lehe puhul kõige märkimisväärsemaks omaduseks selle pildid: need liiguvad. Ükski pilt pole staatiline ning kinnipüütud hetk on liikuv, võides lugejale naeratada või pöörata peale kurja pilgu heitmist hoopis selja. Lehe nimi on aga küllaltki tavaline: *daily* 'igapäevane' ja *prophet* 'prohvet'. Sõna prohvet annab ettekujutuse siiski millestki maagilisest, ettekuulutamisest. Kapari kohandamisel on sõnast *daily* saanud *päivän* 'päev (päeva)' ja sõnasõnalisel tõlkimisel *prophet*'st saanud *profeetta* 'prohvet'. Lehe nimi on originaalile lähedane ning algsed konnotatsioonid on alles jäänud.

Remembrall – muistipallo

Remembrall on eriline objekt. See on umbes tennisepallisuurune klaasist pall, mis täitub punase suitsuga, kui selle hoidja on midagi unustanud. Pall aga ei ütle, mis täpselt on unustatud. Ingliseelne nimetus koosneb kahest sõnast. Esimene osa *remem-* tuleb sõnast *remember* 'mäletama' ja teine pool *-all* sõnast *ball* 'pall'. Kokku annab sõna iseennast selgitava nimetuse. Teine võimalus on *remember all* 'mäleta(b) kõike'. Ka see sobiks hästi palli nimeks. Soomekeelse nimetuse puhul on kasutatud tõlkelaenu osalise kohandamisega ning Kapari on aluseks võtnud ingliskeelse nimetuse esimese variandi. *Pallo* 'pall' sõnale on liidetud *muisti* 'mälu'. Mänguline nimi jääb end seletama ka tõlgitud teoses.

4.5. Loitsud

Loitsud on iga võluri suurimaks varaks tema võlukepi kõrval. Igapäevastest loitsudest, mille abil kiirendatakse tülikaid toiminguid, kuni enesekaitse ja rünnakuni välja. Esimesel aastal õpivad õpilased tundma kõige lihtsamaid, aga praktilisemaid loitse, mis saavad

maagilise hariduse alustalaks. Järgnevalt kirjeldatakse lähemalt kahte loitsu ja ühte salasõna.

Wingardium Leviosa – siipiirdium lentiusa

Wingardium Leviosa loitsusõnu kasutatakse objektide lendama panemisel. *Wingardiumi* esimene osa *wing* tähendab tiiba ja *-ium* sufiks viitab ladinakeele genitiivikäändele. Kahe osa vahele jääv tähtede kombinatsioon *-ar-* võib viidata sõnale *pair* 'paar', märkides tiibade arvu. *Leviosa* tuleb ilmselt sõnast *levitation* 'õhku tõusma, hõljuma', mis pärineb ladinakeelsest sõnast *levitas* 'kergus' (Etymonline). Sõnad selgitavad iseennast, viidates õhus liikumisele. Tõlkimisel on Kapari kasutanud kohandamist. *Siipi* 'tiib' sõnale on lisatud *-ird-* tähe kombinatsioon, mis võib juhtida tähelepanu sõnale *irti* 'lahti, valla', mis tugevdaks hõljumist ning pinnast eemalolekut. Originaalile truuks jäädes on ka Kapari lisanud *-ium* sufiksi sõnale. *Lentiusa* koosneb sõnast *lento* 'lendama', mida on veidi mugandatud ning on lisatud sufiks *-usa*, millega üritatakse originaalloitsule tõlget lähendada. Tõlge lähtub algsõnadest, aga see on muudetud suupärasemaks sihtkeele lugejale.

Petrificus Totalus – kangistumis tyystilys

Petrificus Totalus muudab inimese kivikujuks, nii et teda on võimalik vabastada vastuneedusega. *Petrificus* tuleb sõnast *petrified* 'kivistunud', millele on lisatud *-us* sufiks. *Totalus* tuleb sõnast *total* 'täielik, kogu', millele on jällegi liidetud *-us* sufiks. Nii tähendab otsene tõlge täielikult kivistunud, mida ka loitsu kogeja on. Soomekeelne *kangistumis* pärineb sõnast *kangistua* 'kangestuda, kivineda'. *Tyystilys* on sõnast *tyystin* 'täiesti, täielik'. Tõlkimisel on kasutatud sõnasõnalist tõlget, mida on seejärel mugandatud.

Caput Draconis – menkõhõn hirmustus

Kui õpilased soovivad siseneda oma maja eluhoonetesse, tuleb neil teha erinevaid asju. Gryffindori õpilased peavad meeles pidama salasõna, parooli, mis mõne aja tagant muutub. „Harry Potter ja tarkade kivis“ mainitakse parooli ühel korral ja selleks on *Caput Draconis*. Jällegi ladinapärase väljend, mille osade tõlge on *caput* 'pea' ja *draco*

'draakon'. Väljend sobib suurepäraselt Gryffindori vaadete ja motoga. Soomekeelne väljend tuleb sõnadest *hirmustua* 'maruvihaseks saada' ja *mennä* 'minema'. Viimane on vormis *menkoon* 'mingu' murdelises variandis *menköhön*. Kapari on kasutanud siin omaloomingut ning on loonud uue väljendi.

4.6. Kokkuvõtte peatükist 4

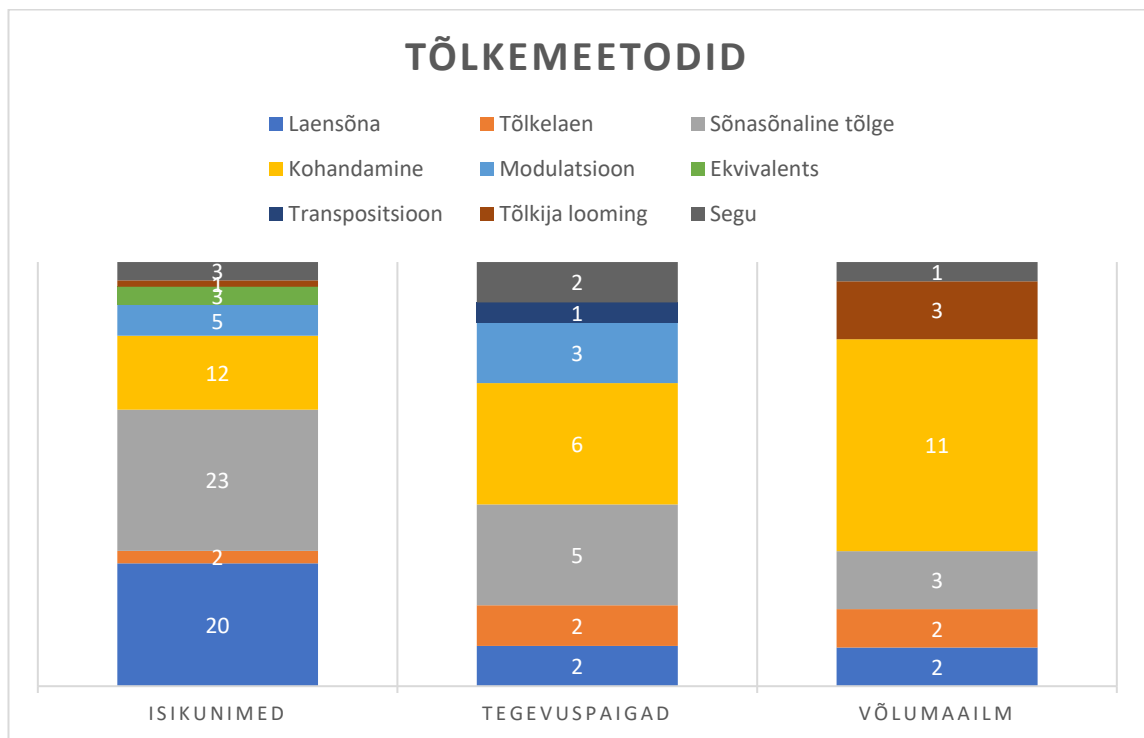
Selles peatükis analüüisiti 22 nime ja nimetust. Arvuline tulemus lähtub soomekeelsest tõlkest. Väärtuse saamiseks arvestati eraldi kaheosalised nimed (nt kangistumis tyystilys). Völumaaailma puhul oli suurima kasutusega kohandamise võte. Vähem on kasutatud tõlkelaenu, laensõna ja sõnasõnalist tõlget. Kapari omaloomingut esines selles analüüsi osas rohkem kui eelmistes peatükkides. Ühel korral kasutati erinevate viiside segamist nimetuse loomisel. Völumaaailma tõlkimisel ei kasutatud kordagi modulatsiooni, ekvivalentsi ega transpositsiooni.

Kokkuvõte

Bakalaureusetöö eesmärk on olnud juhtida tähelepanu tõlkeprobleemidele ning nende lahendustele. Aluseks võetud teos „Harry Potter and the philosopher’s stone“ ja selle soomekeelne tõlge „Harry Potter ja viiasten kivi“ on andnud autorile võimaluse analüüsida populaarse raamatu tõlkemaailma ning keskenduda romaanis esinevatele reaalidele, eriti nimedele.

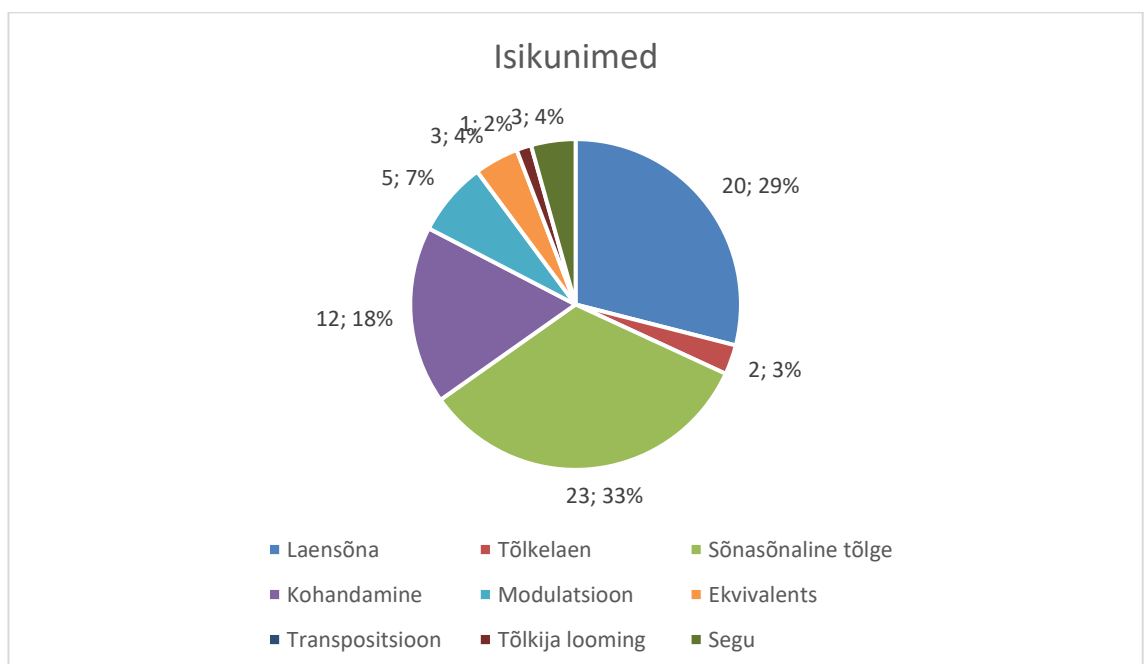
Bakalaureusetöös lähtuti analüüsimisel Rune Ingo strateegiast, mis hõlmab endas seitset punkti: laensõna (soome *suora laina*), tõlkelaen (soome *käännõslaina*), sõnasõnaline tõlge (soome *suora käännös*), transpositsioon (soome *transpositio*), modulatsioon (soome *modulaatio*), ekvivalentsus (soome *ekvivalenssi*), kohandamine (soome *adaptaatio*). Lisaks nendele punktidele esines ka tõlkija omaloomingut ning osasid meetodeid kasutati nime või nimetuse moodustamisel segamini (näiteks kohandamist ja tõlkelaenu).

Joonisel (vaata joonist 1) on näha meetodite arvuline jaotus kolmes analüüsi osas. Arvuliste väärtuste saamisel arvestati eraldi kaheosalised nimed (nt Minerva McGarmiwa) ja nimetused (näiteks *siipiirdium lentiusa*). Pikemad nimed liigitati tõlkemeetodi alusel kaheosaliseks (nt professori Kosto Onsuloinen, kus professori on üks nimi ja Kosto Onsuloinen teine). Lisaks Ingo strateegias esinevatele punktidele on joonisel esitatud tõlkija omalooming ja meetodite segamise juhud. Juhul, kus ühe sõna moodustamisel on kasutatud mitut meetodit, ei esine need eraldi osadena joonistel ega arvulistes väärtustes. Eelmainitud juhtum on määratud 'segu' alla. Isikunimede osas analüüsiti 69 nime, tegevuspaikade puhul 21 nime ja võlumaailma sõnavaras 22 nime ja nimetust.

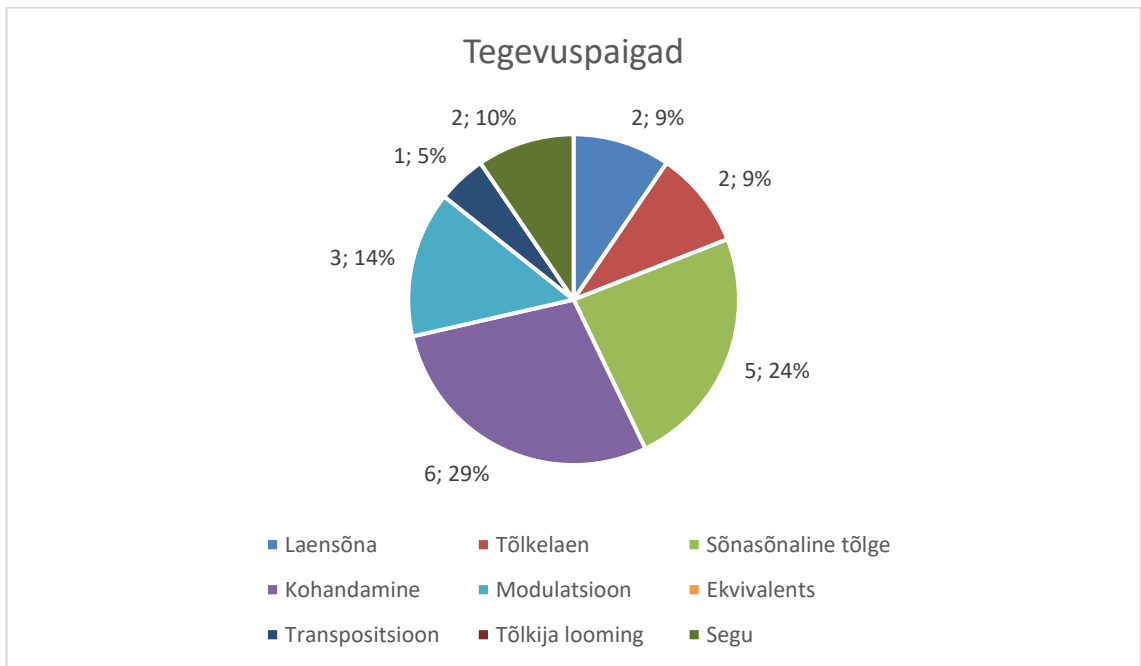

Joonis 1. Tõlkemeetodid. Millisel määral on kasutatud erinevaid võtteid erinevates peatükkides.

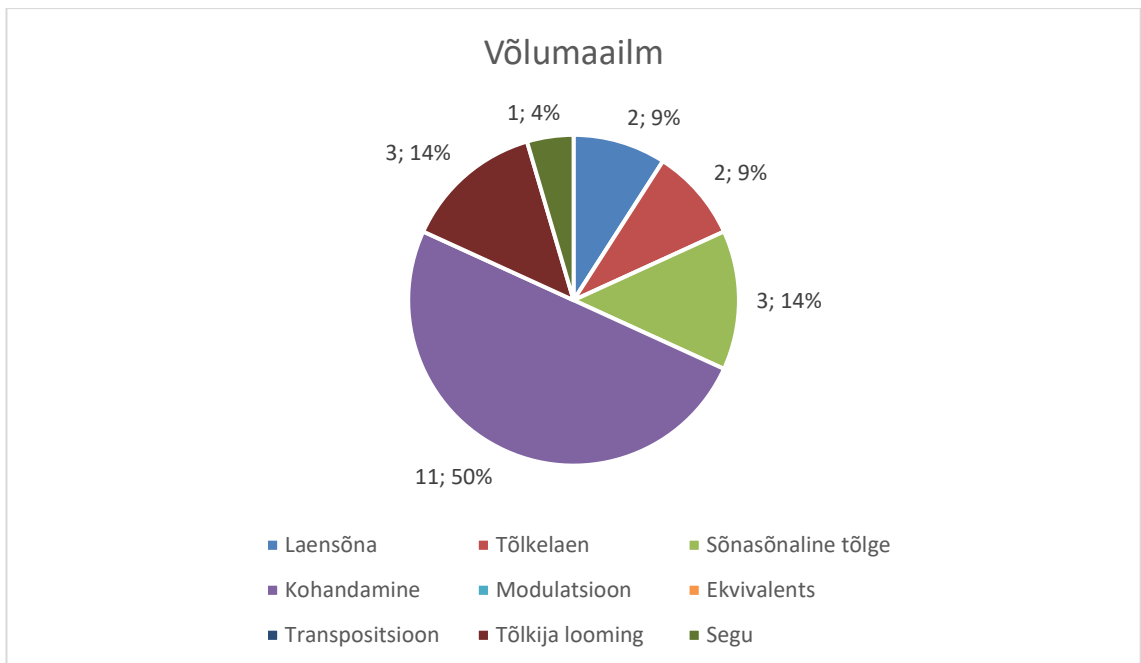
Järgnevatel joonistel (vaata joonist 2, 3, 4) on iga analüüsi osa juures välja toodud protsendilised ja arvulised väärtused vastavalt erinevate strategiapunktide kasutusele.

Joonis 2. Isikunimed. Erinevate tõlkeviiside arvuline ja protsendiline jaotus isikunimede tõlkimisel.

Joonis 3. Tegevuspaigad. Erinevate tõlkeviiside arvuline ja protsendiline jaotus tegevuspaikade tõlkimisel.

Joonis 4. Võlumaailm. Erinevate tõlkeviiside arvuline ja protsendiline jaotus võlumaailma tõlkimisel.

Valdaval määral esines kohandamise võtet tegevuspaikade ja völlumaailma sõnavara tõlkimisel. See viis annab tõlkijale suurima vabaduse, jäädes truuks algtekstile, aga andes võimaluse ka loomingulisusele. Sõnasõnalist tõlkimist ja laensõna on kasutatud samuti palju. Tulemus on loogiline, sest tõlkija ülesanne on anda edasi algteksti seda liialt muutmata, olla vahendajaks lähtekeele ja sihtkeele vahel. Vähem kasutati strateegia teisi punkte, nagu transpositsiooni, modulatsiooni ja ekvivalentsi. See on ka ootuspärane, sest antud viisid on suuremate piirangutega ja ei anna tõlkijale loomingulist ruumi. Ekvivalentsi puhul on vajalik sihtkeeles leida sobilikke idioome, kõnekäände, vanasõnu, ja see võib osutada küllaltki keeruliseks. Modulatsiooni ja transpositsiooni puhul tuleb keskenduda sõnale ning tegeleda selle omadustega, kas siis muuta nii-öelda vaatepunkti või sõnaklassi. Selline tõlkimine aga nimede ja nimetuste osas võib muutuda liiga keeruliseks ja kanduda eemale oma algtähendusest, tekitades segadust nii tõlkijale kui lugejale.

Suuri erinevusi analüüsi eri osade vahel ei ole. Isikunimede puhul on kasutatud rohkem laensõnu, millega on alles jäetud lähtekultuurile omased jooned. Vilén (2009) on magistritöö kokkuvõttes jõudnud järelduseni, et kõige soositumad võtted isikunimede tõlkimisel on laensõnad, et anda edasi nimega seotud konnotatsioonid. Kosunen (2015) on oma töös leidnud, et laensõna on kõige eelistatum tõlkevõimalus, sellele järgneb tõlkelaen ja kohandamine. Viimase puhul on tegemist aga nelja teose arvuliste väärtustega.

Völlumaailma sõnade analüüsis on tegemist aga suuremas osas fantaasiaga. Kirjanik on loonud omaette maailma ja lisanud sinna elemente, mida reaalses maailmas ei esine, näiteks mängu *Quidditch* või palli *Remembrall*. Nende jaoks on loodud või tuletatud uued nimetused/terminid. Sellisel juhul on tõlkija olnud loomingulisem ja kasutanud võimalust nimesid/nimetusi soomendada. Samas on Rowling soovinud luua maailma, millega lugejad suudaksid end seostada. Seetõttu on kirjanik võtnud kasutusele autentsed nimed, mida tõlkija ei ole hakanud muutama.

Materjali kogumise ja analüüsimise käigus ilmnis, et lähtetekstis kasutati suuremal määral suurt algustähte, kui seda on tehtud soomekeelses tõlkes. Erinevus tuleb esile eelkõige bakalaureusetöö neljandas peatükis, terminite ja objektide puhul, näiteks *jästi*

(ingl *Muggle*) ja *muistipallo* (ingl *Remembrall*), samuti loitsud *siipiirdium lentiusa* (ingl *Wingardium Leviosa*) ja kangistumis *tyystilys* (ingl *Petrificus Totalus*). Inglise keeles on iga uut sõna alustatud suure algustähega. Kuigi osad nimedest ja nimetustest vastavad keelereeglitele, on kirjutatus märgata kirjanikule omast stiili. Tõlkija Kapari ei ole suurt algustähte aga nii laialdaselt soome keeles kasutanud. Kuigi muutus ei mõjuta otseselt lugu või sündmusi, läheb tõlkimisel kaduma teksti omapära.

Kuigi töös lähtuti analüüsimisel Rune Ingo strateegiast, ei vähenda see Leppihalme strateegia väärtust. Ritva Leppihalme liigendus on loodud spetsiifiliselt reaalidele ning on abiks nende tõlkijale. Kuna jaotus on loodud aga rohkem kui kümme aastat peale Kapari tõlgitud teose ilmumist, on mõistetav, et Leppihalme kokkuvõttev strateegia ei kattu tõlkija meetoditega täielikult. Leppihalme on loonud oma kogemustel strateegia, mis tema hinnangul lihtsustab just reaalide tõlkimist ning aitab samaaegselt koondada erinevad terminid ühtsesse süsteemi. Erinevate süsteemide vahel (nii Ingo kui Leppihalme) esineb siiski palju sarnasusi ja kokkulangevusi ning seda on märgata ka tõlkematerjali analüüsimisel.

Tõlkimiseks on palju erinevaid viise ning läbi aastate ja kogemuste on erinevad uurijad ning tõlkijad pakkunud oma strateegiaid tõlketöö lihtsustamiseks. Töös käsitletud süsteemid on vaid mõned näited, kuidas on võimalik organiseerida ja koondada keerulisi võtteid. Nagu paljudel erialadel, nii tuleb ka tõlkimisteaduses olla paindlik ja loov.

Tulevikus võiks reaale kindlasti edasi uurida. Üks võimalikke uurimussuundi võiks olla žanritevaheline võrdlus: kas ja kui palju mõjutab žanr reaalide arvu. Samuti oleks põnev uurida teoseid, millele on sihtkeeles tehtud mitmeid tõlkeid. Tavaliselt pärinevad esimesed tõlked eelmisest (või varasemast) sajandist ja 21. sajandil on tõlkija andnud teosele uue tõlgenduse. Selliselgi juhul saaks vaadata, kui palju tõlked (ja reaamid) erinevad ning milliseid mõjutusi saab teos olenevalt ajastust, mil seda tõlgitakse. Viimase ettepanekuna pakub autor, et teose „Harry Potter and the philosopher’s stone“ tõlget võiks uurida ka inglise-eesti keele suunal ning võrrelda seda inglise-soome suunal valminud analüüsiga. Töö looks ülevaate kahest erinevast tõlkest ja annaks võimaluse uurida kahe sugulaskeele omavahelisi sarnasusi ning erinevusi tõlkeviisidest.

Kirjandus

Baby index; <https://www.ons.gov.uk/visualisations/dvc363/babyindex.html>. Vaadatud 12.03.2020.

Beahm, George 2006. Harry Potter kumppani. Faktaa, fiktiota ja kansantaruja. Suomennos Sini Bonke. Readme.fi, Helsinki.

Beaulieu, David 2019. Privet Plant Profile; <https://www.thespruce.com/privet-hedges-for-privacy-2132252>. Vaadatud 12.03.2020.

Behind the Name; <https://www.behindthename.com/>. Vaadatud 26.03.2020.

Biography; <https://harrypotter.bloomsbury.com/uk/jk-rowling-biography/>. Vaadatud 5.11.2019.

Brøndsted, Katrine, Cay Dollerup 2004. The names in Harry Potter. - Perspectives: Studies in Translatology 12. 56-72; [https://cms13659.hstatic.dk/upload_dir/-docs/Publications/196-The-Names-in-Harry-Potter-\(Katrine-Broendsted\).pdf](https://cms13659.hstatic.dk/upload_dir/-docs/Publications/196-The-Names-in-Harry-Potter-(Katrine-Broendsted).pdf). Vaadatud 12.03.2020.

Buncler, Anna 2017. Reaalioiden kääntämisestä suomesta puolaksi – erisnimet Riikka Pulkkinen Totta-romaanissa. – Suomalaisen kirjallisuuden ABC: tutkimus, kääntäminen ja opetus ulkomaisissa yliopistoissa. Toim. Mika Hallila, Łukasz Sommer. Varsova, 123 – 144.

Etymonline; <https://www.etymonline.com/>. Vaadatud: 3.04.2020.

Florin, Sider 1993. Realia in translation. – Translation as social action: Russian and Bulgarian perspectives. Ed. and tr. Palma Zlateva. London: Routledge, 122 – 128.

Guidelines = Guidelines for street and building naming and numbring; <http://www.haringey.gov.uk/parking-roads-and-travel/roads-and-streets/street-and-building-naming-and-numbering/guidelines-street-and-building-naming-and-numbering>. Vaadatud 12.03.2020.

Holstikko, Piia 2013. Suomennettavien kirjojen valintamenettelyt kustantajan ja suomentajan näkökulmista tarkasteltuna. Tutkimus: Tampereen yliopisto.

Ingo, Rune 1990. Lähtökielestä kohdekieleen. Suomi: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Heinonen jt = Heinonen, Tarja, Riitta Korhonen, Maria Vilkuna, Irja Alho, Vesa Koivisto ja Auli Hakulinen 2004. Iso suomen kielioppi. Helsinki; <http://scripta.kotus.fi/visk/sisal-lys.php?p=183>. Vaadatud 23.03.2020.

JK Rowling's = JK Rowling's World Book Day Chat 2004; <http://www.accio-quote.org/articles/2004/0304-wbd.htm>. Vaadatud 20.03.2020.

Kaleta, Zofia 1998. Teoria nazw własnych. – Polskie nazwy własne. Encyklopedia. Toim. Ewa Rzetelska-Feleszko. Warszawa & Kraków: IJP PAN. 15–36.

Kapari-Jatta, Jaana 2008. Pollomuhku ja Postiyyhtynen. Tammi: Helsinki

Keelte koodid; <https://www.eki.ee/knab/kd.htm>. Vaadatud 26.02.2020.

Kosunen, Saana 2015. Harry Potter -kirjojen henkilönnimien käänösstrategiat. Pro gradu -tutkielma: Turun yliopisto.

Kujamäki, Pekka 1998. Deutsche Stimmen der Sieben Brüder: Ideologie, Poetik und Funktionen literarischer Überstzung. Frankfurt am Main: Peter Lang.

Kyrölä, Katriina 1990. Kaunotar elää, laamannitar on kuollut. *Kielikello* 2/1990. <https://www.kielikello.fi/-/kaunotar-elaa-laamannitar-on-kuollut>. Vaadatud 11.03.2020.

Leppihalme, Ritva 2011. Realia. – Handbook of translation studies: volume 2. Eds. Yves Gambier, Luc Van Doorslaer. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 126-130.

Lindgren, Essi 2007. Nombres propios en la literatura infantil : la traducción al finés y al español de los antropónimos en las cuatro primeras obras de Harry Potter. Pro gradu -tutkielma: Turun yliopisto.

Marra, Peter ja Chris Santella 2017. The Obituary of the Stephens Island wren; <https://www.allaboutbirds.org/news/the-obituary-of-the-stephens-island-wren/>.

Vaadatud 6.03.2020.

Montanari, Shaena 2017. We Knew Ravens Are Smart. But Not This Smart; <https://www.nationalgeographic.com/news/2017/07/ravens-problem-solving-smart-birds/>. Vaadatud 18.03.2020.

Myllykoski, Laura 2018. Jaana Kapari-Jatta kertoi nuorille, miten Harry Potterien kieli syntyi; <https://www.hameensanomat.fi/kanta-hame/jaana-kapari-jatta-kertoi-nuorille-miten-harry-potterien-kieli-syntyi-186387/>. Vaadatud 19.02.2020.

Nedergaard-Larsen, Birgit 1993. Culture-bound problems in subtitling. – Perspectives: Studies in Translatology 2: 207-241.

Org, Andrus 2017. Eesti ulmekirjanduse žanrid ja nende poeetika. Doktoritöö: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Oxford English Dictionary; <https://www.oed.com/>. Vaadatud 11.03.2020.

Quidditch;<http://www.languagerealm.com/hplang/quidditch.php>. Vaadatud 20.03.2020.

Rowling, J. K. 1997. Harry Potter and the philosopher's stone. Bloomsbury Publishing Plc.

Rowling, J. K. 1998. Harry Potter ja viisasten kivi. Käant. Jaana Kapari. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Rowling, J. K. 2005. Harry Potter ja tarkade kivi. Tõlk. Krista Kaer. Tallinn: Kirjastus Varrak.

Scamander; https://www.greekmythology.com/Other_Gods/Minor_Gods/Scamander/scamander.html. Vaadatud 1.03.2020.

Spännäri, Nelli 2019. Käännetty maailma – Sanavelho Jaana Kapari-Jatta; <https://tutka.pro/kulttuuri/kaannetty-maailma-sanavelho-jaana-kapari-jatta/>. Vaadatud 9.04.2020.

Suviranta, Sami 2012. Katu vai tie?. Kielikello 2/2012. <https://www.kielikello.fi/-/katu-vai-tie->. Vaadatud 12.03.2020.

The Etymology = The Etymology of Defence Against the Dark Arts professor names 2017; <https://www.wizardingworld.com/features/etymology-of-defence-against-the-dark-arts-professor-names>. Vaadatud 6.03.2020.

Tuulik, Pelle 2016. Teadusliku fantastika tunnused ja ulmeterminite tõlkimine Hannu Rajaniemi teose „Kvantvaras“ kahe peatüki tõlke näitel. Magistritöö: Tartu Ülikool.

Twitter; https://twitter.com/jk_rowling/status/852974465587847168. Vaadatud 18.03.2020.

UK Surname Map; https://www.surnamemap.eu/unitedkingdom/most_common_surnames_ranking.php. Vaadatud 3.04.2020.

Vainio, Marianne 2006. Handling of Personal Names in Harry Potter and the Philosopher's Stone - Harry Potter ja viisasten kivi. Pro gradu -tutkielma: Tampereen yliopisto.

Vilén, Anne-Maaret 2009. Hogwartsista Tylypahkaan. Harry Potter -kirjojen erisnimien kääntäminen suomeksi ja saksaksi. Pro gradu -tutkielma: Tampereen yliopisto.

What's in a name = What's in a name: the fascinating etymology behind Harry Potter character names 2016; <https://www.wizardingworld.com/features/etymology-behind-harry-potter-character-names>. Vaadatud 16.02.2020.

Reaalioiden kääntäminen englannista suomeksi J. K. Rowlingin teoksessa „Harry Potter and the philosopher’s stone“ ja sen käännöksessä „Harry Potter ja viisasten kivi“

Tiivistelmä

Kandidaatintutkielmassa käsitellään käännosongelmia, pääasiassa reaalioiden kääntämistä. Reaaliat ovat nimiä ja nimityksiä, jotka ovat luonteenomaisia yhdelle kulttuurille ja vieraita toiselle kulttuurille. Pääasiassa tutkitaan erisnimiä, esimerkiksi henkilönnimiä ja paikannimiä. Tutkimuksessa analysoidaan englanninkielisen tekstin suomenkielisessä käännöksessä esiintyvää sanastoa.

Tutkimusaineistona käytetään J. K. Rowlingin teosta „Harry Potter and the philosopher’s stone“ (1997) ja Jaana Kaparin käännöstä „Harry Potter ja viisasten kivi“ (1998). Kirjoista etsittiin kaikki käännetyt reaaliat ja analysoitiin niitä. Analyysin pohjaksi otettiin Rune Ingon (1990) strategia.

Tutkimus on jaettu neljään osaan. Ensimmäisessä luvussa kirjoitetaan kääntämisestä ja strategioista. Selitetään, mitä merkitsevät reaaliat ja kuinka niiden osuus tekstissä riippuu genrestä. Toisessa luvussa analysoidaan henkilönnimiä. Kolmannessa luvussa analysoidaan paikannimiä. Neljännessä luvussa analysoidaan Harry Potterin maailmalle luonteenomaisia asioita.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että kääntäjä on käyttänyt eniten suoraa lainaa, adaptaatiota ja suoraa käännöstä. Niiden osuus riippuu siitä, mitä on käännetty. Henkilönnimiä on käännetty eniten suoran käännöksen avulla, paikannimiä ja Harry Potterin maailmalle luonteenomaisia asioita taas adaptaation avulla. Vähiten on käytetty ekvivalenssia, modulaatiota ja transpositiota. Kääntäjä ei ole käyttänyt kovin paljon uudissanoja sanaston kääntämisessä.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Ellika Eero

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Reaalide tõlkimine inglise-soome keele suunal J. K. Rowlingu teose „Harry Potter and the philosopher’s stone“ ja selle tõlke „Harry Potter ja viisasten kivi“ näitel“, mille juhendaja on Tiina Nahkola, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Ellika Eero

07.05.2020